

การทูตซุสี : ความสัมพันธ์ระหว่างพระนางซุสีไทเฮากับชาวต่างชาติ หลังขบวนการนักรบมวย

ทวิรัฐ สองเมือง*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ประเทศไทย

Cixi's Diplomacy: Relations between Empress Dowager Cixi and Foreigners after the Boxer Movement

Tawirat Songmuang*

Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 29 January 2026

Revised 21 March 2026

Accepted 8 April 2026

คำสำคัญ

ซุสีไทเฮา

การทูต

ขบวนการนักรบมวย

ภาพเหมือน

ทฤษฎีว่าด้วยการแสดงบทบาท

ทางเพศสภาพ

Keywords:

Empress Dowager Cixi,

diplomacy,

Boxer Movement,

portrait,

gender performativity

* Corresponding author

E-mail address:

tideamneon@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของซุสีไทเฮาได้รับการเผยแพร่ในเชิงลบในสื่อตะวันตก และเพื่อศึกษายุทธศาสตร์ทางการทูตของพระนางในการพัฒนาความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติหลังขบวนการนักรบมวย โดยการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ทางลบของพระนางมีสาเหตุจากการล้มการปฏิรูปปี ค.ศ. 1898 และการสนับสนุนขบวนการนักรบมวยอย่างเปิดเผยในปี ค.ศ. 1900 เพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์และพัฒนาความสัมพันธ์กับชาติมหาอำนาจตะวันตก ซุสีไทเฮาได้ดำเนินยุทธศาสตร์ทางการทูตด้วยการเปิดรับคณะทูต การสานสัมพันธ์กับบรรดาภริยาทูต และการใช้ภาพเหมือนเป็นเครื่องมือทางการเมืองและการทูต

Abstract

This research article investigates the factors affecting the negative image of Empress Dowager Cixi in Western media and her diplomatic strategies for improving relations with foreigners after the Boxer Movement. By employing the historical method to analyse relevant sources, it found that her negative image stemmed from the suppression of the reform program in 1898 and her explicit support for the Boxer Movement in 1900. To improve her image and relations with Western powers, Cixi pursued a series of diplomatic initiatives through the granting of audiences to the diplomatic corps, the fostering of relations with diplomatic wives, and the use of portraiture as political and diplomatic tools.

1. บทนำ

จักรพรรดินีราชวงศ์ชิงส่วนใหญ่มีอิทธิพลทางการเมืองเพียงเล็กน้อย อันเนื่องจากจักรพรรดิกำหนดให้สตรีฝ่ายในห้ามแทรกแซงราชการแผ่นดิน อย่างไรก็ตาม พระนางซูสีไทเฮา (慈禧太后, ค.ศ. 1835-1908) ก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุดแห่งอำนาจ ปกครองดุจจักรพรรดิ เว้นเพียงในนามในช่วงห้าทศวรรษสุดท้ายของราชวงศ์ชิง (ค.ศ. 1636-1912) แม้ว่ามีมาตรการป้องกันมิให้ผู้หญิงมีอำนาจอย่างรอบคอบเพียงใดก็ตาม¹ ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เกิดเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ราชสำนักสั่นคลอน จีนพ่ายแพ้ต่อญี่ปุ่นอย่างน่าอัศจรรย์ในสงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 1 (甲午戰爭, ค.ศ. 1894-1895) ทำให้จักรพรรดิกว๋งซวี่ (光緒帝, ครองราชย์ ค.ศ. 1875-1908) ปฏิรูปประเทศในปี ค.ศ. 1898 หรือ “การปฏิรูปร้อยวัน” (百日維新) ซึ่งยุติด้วยการก่อรัฐประหารโดยซูสีไทเฮาเพื่อยึดอำนาจจักรพรรดิ รวมถึงการสนับสนุนขบวนการนักมวย (義和團運動 หรือ Boxer Movement, ค.ศ. 1898-1901)² ซึ่งมีจุดประสงค์ในการขับไล่ “ต่างชาติ” โดยหมายรวมถึง คน ศาสนา สิ้นค้า และสิ่งของที่เป็นต่างชาติ³ กลุ่มนักมวยบุกโจมตีเขตสถานทูตต่างชาติในกรุงปักกิ่ง (北京) สังหารชาวต่างชาติและผู้หันมานับถือศาสนาคริสต์เป็นจำนวนมาก สื่อมวลชนทั่วโลกต่างให้ความสนใจต่อเหตุการณ์นี้ และนำเสนอภาพลักษณ์ของพระนางซูสีไทเฮาในเชิงลบ หลังจากกองกำลังต่างชาติเข้ายึดเมืองหลวง พระนางหลบหนีไปยังเมืองซีอาน (西安) และกลับมายังปักกิ่งอีกครั้งในปี ค.ศ. 1902 ท่าทีของพระนางต่อชาวตะวันตกเปลี่ยนไป และริเริ่มมาตรการทางการทูตแบบใหม่เพื่อซ่อมแซมภาพลักษณ์⁴ นอกจากนี้ พระนางยังสั่งจัดทำภาพเหมือนของตนเองเป็นจำนวนมาก⁵ ภาพเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของจีนในการปรับตัวเข้าสู่บริบทของโลกสมัยใหม่ และการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของราชวงศ์ชิงในโลกจักรวรรดินิยมที่เป็นปฏิปักษ์⁶ อนึ่ง การใช้ภาพเหมือนทั้งภาพถ่ายและภาพวาดของผู้ปกครองมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะกรณีของพระนางซูสีไทเฮาเพียงเท่านั้น แต่ยังพบได้ในหมู่ผู้นำเอเชียร่วมสมัยจำนวนมาก เช่น จักรพรรดิเมจิแห่งญี่ปุ่น พระมหากษัตริย์ของสยาม และสุลต่านแห่งจักรวรรดิออตโตมัน อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้มุ่งเน้นการศึกษากรณีของพระนางซูสีไทเฮาในบริบทของจีนหลังเหตุการณ์ขบวนการนักมวย โดยเฉพาะบทบาทของภาพเหมือนในฐานะเครื่องมือทางการทูตเพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์และสร้างความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ

¹ Bret Hinsch, *Women in Imperial China* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2016), 177.

² Patricia Buckley Ebrey, *The Cambridge Illustrated History of China*, 2nd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 262; Claire Roberts, “The Empress Dowager’s Birthday: The Photographs of Cixi’s Long Life Without End,” *Ars Orientalis* 43 (2013): 183, <http://www.jstor.org/stable/43490317>.

³ ทวีรัฐ สองเมือง, “ซูสีไทเฮา: พลังผู้หญิงในราชสำนักจีน,” ใน พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริง และภาพแทน, บรรณาธิการโดย พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559), 269.

⁴ Roberts, “The Empress Dowager’s Birthday,” 183; Peter C. Perdue and Ellen Sebring, “The Boxer Uprising – I: The Gathering Storm in North China (1860-1900),” MIT Visualizing Cultures, 2016, https://visualizingcultures.mit.edu/boxer_uprising/bx_essay01.html.

⁵ Peng Ying-chen, “Lingering between Tradition and Innovation: Photographic Portraits of Empress Dowager Cixi,” *Ars Orientalis* 43 (2013): 157, <http://www.jstor.org/stable/43490316>.

⁶ David Hogge, “The Empress Dowager and the Camera: Photographing Cixi, 1903-1904,” MIT Visualizing Cultures, 2011, https://visualizingcultures.mit.edu/empress_dowager/cx_essay01.html.

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงเป็นสิ่งจำเป็น โดยมีอาจเพิกเฉยมิติทางเพศสภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจและอธิบายประเด็นทางสังคมและประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ ในปัจจุบัน การศึกษาว่าด้วยผู้หญิงไม่ได้ถือเป็นประเด็นใหม่อีกต่อไป เพราะกลายเป็นหัวข้อการศึกษาในเกือบทุกสาขาวิชา⁷ รวมทั้งในแวดวงจีนศึกษาที่การศึกษาในประเด็นนี้ได้รับการสถาปนาเป็นหนึ่งในสาขาย่อยของสาขาวิชานี้ นอกจากนี้จะมีวรรณกรรมจำนวนมากที่เน้นศึกษาการตกเป็นเหยื่อของผู้หญิงจีน ยังมีบางส่วนที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลงใหลแบบนักตะวันออกศึกษา (orientalist) ต่อความแปลกใหม่และประณีตของสตรีจีนชั้นสูง รวมถึงพระนางซูสีไทเฮา⁸ การศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงอย่างเข้มข้นเรียกว่า ‘สตรีศึกษา’⁹ ซึ่งเกิดจากรากฐานความคิดของ ‘สตรีนิยม’ (feminism) ที่วิพากษ์ความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิงภายใต้โครงสร้างสังคม แนวคิดสตรีนิยมมองว่าความเป็นหญิงกับความเป็นชายไม่ใช่สิ่งที่กำหนดตายตัวจากธรรมชาติหรือชีววิทยา แต่ประกอบสร้างผ่านสังคมวัฒนธรรม การศึกษาตามแนวคิดนี้ยังเป็นการทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมโดยการกำหนดบทบาท ความคาดหวัง และมายาคติทางเพศที่สะท้อนผ่านบรรทัดฐานทางสังคม¹⁰

หนึ่งในกรอบคิดแบบสตรีนิยมที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง คือ ทฤษฎีว่าด้วยการแสดงบทบาททางเพศสภาพ (gender performativity) ของจูดิธ บัตเลอร์ (Judith Butler) นักสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ ซึ่งนำเสนอทฤษฎีนี้ครั้งแรกในหนังสือเรื่อง *Gender Trouble* โดยเขียนว่า เพศสภาพมิใช่สิ่งที่มีแก่นแท้ภายใน แต่เป็นผลจากการกระทำ ทำทาง ความปรารถนา และการแสดงออกซ้ำ ๆ บนเรือนร่าง แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นผ่านสัญญาทางร่างกายและวาทกรรม¹¹ และยังเสนอว่า เพศสภาพจึงเป็นการแสดงที่ผ่านการฝึกซ้อมมา คล้ายกับบทละครที่ดำรงอยู่ได้แม้นักแสดงผู้เล่นบทนั้นจะเปลี่ยนไป แต่ก็ยังจำเป็นต้องอาศัยนักแสดงแต่ละคนเพื่อทำให้เพศสภาพปรากฏขึ้นและผลิตซ้ำจนกลายเป็นความจริงอีกครั้ง¹² กล่าวคือปัจเจกบุคคลต้องแสดงตามบทบาททางเพศตามความคาดหวังของสังคม เพื่อให้สังคมมองว่าเป็นชายหรือหญิง ดังนั้น ความเป็นชายหญิง คือการแสดง ซึ่งต้องเสนอตัวตนออกมาในรูปแบบที่เป็นเพศนั้น ๆ อาทิ การสวมใส่กางเกงสำหรับผู้ชาย และกระโปรงสำหรับผู้หญิง¹³ อย่างไรก็ดี แนวคิดของบัตเลอร์พัฒนาจากแนวคิดของซิมอน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ที่เขียนว่า “มนุษย์คนหนึ่งไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง

⁷ ภัทรรัตน์ พันธุ์ประสิทธิ์, “ผู้หญิงในมิติประวัติศาสตร์เพศภาวะ,” ใน *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริง และภาพแทน*, บรรณาธิการโดย พัทธมน กระแจะจันทร์ (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559), 296, 310.

⁸ Jinhua Emma Teng, “The Construction of the ‘Traditional Chinese Woman’ in the Western Academy: A Critical Review,” *Signs* 22, no. 1 (1996): 115, 121-122, <http://www.jstor.org/stable/3175043>.

⁹ ภัทรรัตน์ พันธุ์ประสิทธิ์, “ผู้หญิงในมิติประวัติศาสตร์เพศภาวะ,” 296.

¹⁰ ชเนตติ์ ทินนาม, “ผู้หญิงในมุมมองสตรีนิยม,” ใน *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริง และภาพแทน*, บรรณาธิการโดย พัทธมน กระแจะจันทร์ (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559), 279.

¹¹ ดู Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York: Routledge, 1990), quoted in Dennis Schep, “The Limits of Performativity: A Critique of Hegemony in Gender Theory,” *Hypatia* 27, no. 4 (2012): 865, <http://www.jstor.org/stable/23352299>.

¹² Judith Butler, “Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory,” *Theatre Journal* 40, no. 4 (1988): 526, <https://doi.org/10.2307/3207893>.

¹³ ภัทรรัตน์ พันธุ์ประสิทธิ์, “ผู้หญิงในมิติประวัติศาสตร์เพศภาวะ,” 302, 309.

หากแต่กลายมาเป็นผู้หญิง” (“One is not born, but, rather, *becomes* a woman.”)¹⁴ อีกนัยหนึ่ง มนุษย์คนหนึ่งเกิดมาโดยไม่มีเพศ ทว่าสังคมหล่อหลอมให้กลายเป็นผู้หญิง¹⁵

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานเขียนหรืองานศึกษาที่กล่าวถึงซูสีไทเฮาอย่างกว้างขวาง แต่งานดังกล่าวกลับไม่ได้มีการเชื่อมโยงหรือวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีอย่างจริงจัง โดยเฉพาะแนวคิดด้านสตรีนิยมรวมถึงทฤษฎี gender performativity¹⁶ หลี่ อี้ว์หัง (李雨航) ศึกษาภาพวาดและภาพถ่ายที่ซูสีสวมบทบาทเป็นเจ้าแม่กวนอิมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางการเมืองและปรับปรุงภาพลักษณ์หลังขบวนการนักมวย¹⁷ แต่ไม่ได้ใช้กรอบทฤษฎีมาอธิบายในกรณีดังกล่าว บทความฉบับนี้ชี้ให้เห็นว่าซูสีไทเฮาสวมและหยิบใช้ความเป็นหญิงและความเป็นชายในการแสดงบทบาทเพื่อเอื้อประโยชน์ตนเองผ่านการเลียนแบบการแต่งกายของเจ้าแม่กวนอิมและการใช้พระนามที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี gender performativity นอกจากนี้ ยังเสนอว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ว่าพระนางต้องการยึดมั่นในศาสนาแบบจีน โดยไม่จำเป็นต้องกระทบกับความสัมพันธ์ทางการทูต เดวิด ฮอกก์ (David Hogge) เสนอว่า ซูสีไทเฮาใช้การทูลส่วนตัวในการสานสัมพันธ์กับต่างชาติโดยการจัดงานเลี้ยงสำหรับภริยาทูตต่างชาติ ด้วยเชื่อว่าสตรีมีแนวโน้มเปิดรับมิตรภาพได้ง่ายกว่า¹⁸ ยิ่งไปกว่านั้น แม้งานชิ้นนี้จะให้ความสำคัญกับภริยาทูตในฐานะสตรี แต่กลับไม่ได้อาศัยทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพมาวิเคราะห์ ผู้วิจัยเสนอว่า ซูสีใช้ “พื้นที่ส่วนตัว” ซึ่งมีความหมายในเชิงสตรีเพศเป็นพื้นที่ต้อนรับสตรีคนสำคัญในแวดวงการทูต สอดรับกับแนวคิดสตรีนิยมที่ว่า “เรื่องส่วนตัวคือเรื่องการเมือง” อีกทั้งยังท้าทายมุมมองเดิมที่จำกัดการเมืองระหว่างประเทศไว้เพียงในพื้นที่สาธารณะและบทบาทของบุรุษเท่านั้น

ในแวดวงวิชาการไทย แม้ว่าการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับซูสีไทเฮาออกมาเป็นจำนวนมาก แต่กลับมีการวิจัยอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับพระนางออกมาค่อนข้างน้อย เดชาวัต เนตยกุล และศาสตราจารย์ ดร.กนกพร นุ่มทอง วิเคราะห์การดัดแปลงตัวละครซูสีไทเฮาจากนวนิยายญี่ปุ่นเป็นละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์จีน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปรับภาพลักษณ์จากการนำเสนอเชิงบวกไปสู่การเน้นอำนาจและความดุเดือดตามมุมมองทางประวัติศาสตร์ของคนจีน¹⁹ ซึ่งเปิดมิติใหม่ในการศึกษาซูสีไทเฮา บทความในหนังสือเรื่อง “ซูสีไทเฮา: พลังผู้หญิงในราชสำนักจีน” เขียนว่า ขบวนการนักมวยทำให้ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาเสื่อมถอยในสายตานานาชาติ จนนำไปสู่การเชิญบุคคลจากเขตสถานทูต

¹⁴ ดู Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, trans. H. M. Parshley (New York: Vintage, 1974), quoted in Butler, “Performative Acts and Gender Constitution,” 519.

¹⁵ กัทธัน พันธ์ประสิทธิ์, “ผู้หญิงในมิติประวัติศาสตร์เพศภาวะ,” 299.

¹⁶ เช่น งานของมารีนา วอร์เนอร์ (Marina Warner) และจุง ชาง (Jung Chang) มุ่งเน้นการเล่าเรื่องเป็นหลัก แม้จะมีการอ้างอิงเอกสารชั้นต้นและชั้นรองจำนวนมาก ซึ่งช่วยเสริมความสมบูรณ์ให้กับการศึกษาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับซูสีไทเฮา ดู Marina Warner, *The Dragon Empress: Life and Times of Tz'u-hsi 1835-1908, Empress Dowager of China* (London: Cardinal, 1974); Jung Chang, *Empress Dowager Cixi: The Concubine Who Launched Modern China* (London: Vintage Books, 2014).

¹⁷ Li Yuhang, “Painting Empress Dowager Cixi as Guanyin for Missionaries’ Eyes,” *Orientations* 49, no. 6 (2018): 50-61.

¹⁸ Hogge, “The Empress Dowager and the Camera”

¹⁹ เดชาวัต เนตยกุล และ กนกพร นุ่มทอง, “การดัดแปลงตัวละครซูสีไทเฮากับมุมมองทางประวัติศาสตร์: นวนิยายและละครโทรทัศน์ ‘ซ่งฉงจื่อหม่า,’” *วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์* 45, ฉ. 1 (มกราคม-มิถุนายน 2566): 36-60.

โดยเฉพาะภริยาทูตเข้ามารับประทานอาหารร่วมกันในวัง อีกทั้งยังอธิบายว่าพระนางมีลักษณะของความเป็นชายและความเป็นหญิงอยู่ในบุคคลเดียวกัน²⁰ อย่างไรก็ดี บทความวิจัยฉบับนี้ชี้ให้เห็นว่า ภาพลักษณ์เชิงลบของซุสซีเริ่มก่อตัวนับตั้งแต่การก่อรัฐประหารแล้ว มิได้ผูกติดกับเหตุการณ์ขบวนการนักมวยเพียงช่วงเวลาเดียว นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังช่วยเสริมการอภิปรายของงานก่อนหน้า โดยเสนอว่า ภาพเหมือนที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเหมือนกัน แม้งานชิ้นก่อนหน้าจะตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการผสมผสานความเป็นชายและความเป็นหญิงของซุสซี ทว่าการอธิบายดังกล่าวยังไม่ได้นำกรอบทฤษฎีด้านเพศสภาพมาใช้ในการวิเคราะห์ บทความวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการขยายกรอบการศึกษาเดิม ด้วยการนำทฤษฎีมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ซึ่งแตกต่างจากงานศึกษาซุสซีไทเฮาในแวดวงวิชาการไทยที่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้นำทฤษฎีด้านเพศสภาพมาเป็นเครื่องมือในการศึกษา

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานเขียนหรืองานศึกษาที่กล่าวถึงพระนางซุสซีไทเฮาอย่างกว้างขวาง แต่งานจำนวนมากมักให้ความสำคัญกับบทบาททางการเมืองของซุสซีไทเฮาในฐานะผู้ปกครองที่มีอำนาจ โดยยังไม่ค่อยมีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระนางกับชาวต่างชาติผ่านกรอบแนวคิดด้านเพศสภาพอย่างเป็นระบบ ความสำคัญของบทความนี้จึงอยู่ที่การชี้ให้เห็นว่า ภายใต้บริบทหลังเหตุการณ์ขบวนการนักมวย ความสัมพันธ์ระหว่างพระนางซุสซีไทเฮากับชาวต่างชาติมิได้เกิดขึ้นผ่านการดำเนินนโยบายทางการเมืองอย่างเป็นทางการเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นผ่านการทูตส่วนตัว การใช้พื้นที่ส่วนตัว การปฏิสัมพันธ์กับสตรีในแวดวงการทูต และการใช้ภาพเหมือนในฐานะเครื่องมือทางการเมืองและการทูต ในแง่นี้ บทความฉบับนี้จึงช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์จีนช่วงปลายราชวงศ์ชิง โดยชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างการเมือง การทูต และเพศสภาพ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของพระนางซุสซีไทเฮาได้รับการเผยแพร่ในทางลบในสื่อตะวันตก และเพื่อศึกษายุทธศาสตร์การทูตของพระนางซุสซีไทเฮาในการพัฒนาความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติหลังขบวนการนักมวย การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้ใช้วิธีการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและภาพด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะภาพของพระนางซุสซีไทเฮาในห้วงเวลาสุดท้ายของราชวงศ์ชิงซึ่งมีคุณค่าในฐานะวัตถุทางประวัติศาสตร์ (historical artefact) ประเภทหนึ่ง²¹ โดยอาศัยกรอบแนวคิดด้านสตรีนิยมรวมถึงทฤษฎีว่าด้วยการแสดงบทบาททางเพศสภาพเพื่อวิเคราะห์บทบาทของการทูตส่วนตัว การใช้พื้นที่ส่วนตัว การปฏิสัมพันธ์กับสตรีในแวดวงการทูต และการใช้ภาพเหมือนในฐานะเครื่องมือทางการเมืองและการทูต งานศึกษานี้จึงช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์จีนช่วงปลายราชวงศ์ชิง

2. ขบวนการนักมวยกับภาพลักษณ์ของพระนางซุสซีไทเฮาในสายตาตะวันตก

ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ราชวงศ์ชิงเผชิญกับความเสื่อมถอยอย่างรุนแรง หลังความพ่ายแพ้ในสงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 1 พระนางซุสซีไทเฮาทำรัฐประหารยึดอำนาจจากจักรพรรดิฉานซื่อเพื่อล้ม

²⁰ ทวีรัฐ สองเมือง, “ซุสซีไทเฮา,” 269-271.

²¹ Hogge, “The Empress Dowager and the Camera”

การปฏิรูป²² ขัดขวางหนทางในการทำให้จีนเข้าสู่ความทันสมัย การสนับสนุนขบวนการนักมวยของพระนางทำให้โลกตะวันตกประณาม²³ เหตุการณ์นี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในประวัติศาสตร์จีน ยุคจักรวรรดิและประวัติศาสตร์ลัทธิจักรวรรดินิยม อีกทั้งสื่อโลกตะวันตกยังให้ความสนใจและรายงานความเป็นไปของเหตุการณ์นี้มากกว่าทุกเหตุการณ์ก่อนหน้านี้ในจีน สื่อมวลชนต่างชาติในปี ค.ศ. 1900 มักนำเสนอภาพของซูสีไทเฮาในเชิงลบเป็นจำนวนมาก²⁴ ตอนที่ 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของพระนางซูสีไทเฮาได้รับการเผยแพร่ในทางลบในสื่อตะวันตก

ภาพที่ 1 ภาพวาดสตรีในสมัยราชวงศ์ชิงที่มีชื่อว่า 《春閨倦讀圖》ซึ่งปัจจุบันจัดเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์เทียนจิน (天津博物館), 大风号, “清代名画赏析:《春閨倦讀圖》中的清代才女形象,” 鳳凰網, 2024 年 3 月 25 日, <https://guoxue.ifeng.com/c/8YEkdWzRSXh>.

ก่อนเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 ซูสีไทเฮาไม่เคยเปิดเผยภาพลักษณ์ที่แท้จริงของพระองค์ต่อสายตาสาธารณชนและชาวต่างชาติอย่างจริงจัง จนกระทั่งปี ค.ศ. 1903 หลังเหตุการณ์ขบวนการนักมวยไม่นาน พระนางจึงเริ่มเผยแพร่ภาพเหมือนของตนเอง ทั้งนี้ เพราะภาพเหมือนมักวาดขึ้นเพื่อเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วตามธรรมเนียมดั้งเดิม แม้ว่าจะมีภาพสีน้ำที่ถ่ายทอดให้เห็นถึงชีวิตประจำวันอยู่บ้างก็ตาม อีกทั้ง ซูสียังเป็นคนที่เชื่อในเรื่องโชคลางอย่างแรงกล้า ความคิดเรื่องเผยแพร่ภาพเหมือนของตนเองในยามมีชีวิตอยู่จึงเป็นเรื่องที่แทบจะเป็นไปไม่ได้เลยสำหรับพระนางในเวลานั้น แม้ว่าตัวเธอเองจะละเมียดจรัสตั้งแต่เดิมอยู่หลายครั้งก็ตาม²⁵

²² Ebrey, *The Cambridge Illustrated History of China*, 262.

²³ Hogge, “The Empress Dowager and the Camera”

²⁴ Perdue and Sebring, “The Boxer Uprising – I”

²⁵ Chou Fang-mei, “The Pen is Mightier Than the Sword: H.W.G. Hayter's Life and Political Cartoons in the Shanghai International Settlement,” *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch* 59 (2019): 161-162, <https://www.jstor.org/stable/26937833>; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 380.

อย่างไรก็ตาม จากการที่พระนางไม่เคยเปิดเผยภาพลักษณ์อย่างจริงจัง ชาวตะวันตก เช่น อาเธอร์ เฮนเดอร์สัน สมิธ (Arthur Henderson Smith) ในหนังสือเรื่อง *Chinese Characteristics* ซึ่งตีพิมพ์ปี ค.ศ. 1894 จึงหยิบภาพเขียนสตรีจีนมาใช้ พร้อมทั้งระบุได้ภาพว่าเป็นภาพเหมือนของพระนางซูสีไทเฮา²⁶ ภาพเขียนดังกล่าวมีชื่อว่า 《春閨倦讀圖》 หรือ “เบื่อน่ายกับการอ่านหนังสือในห้องหับสตรียามฤดูใบไม้ผลิ”²⁷ ซึ่งเป็นผลงานของเหลิ่ง เหมย (冷枚, ราว ค.ศ. 1691-1742) จิตรกรประจำราชสำนักในสมัยราชวงศ์ชิง โดยภาพวาดได้แสดงถึงสตรีที่มีรูปลักษณะงดงามอ่อนหวาน มีเสน่ห์ และทำให้นึกถึงบรรดาผู้หญิงที่ทรงภูมิความรู้ในสมัยนั้น (ดูภาพที่ 1) การใช้ภาพดังกล่าวแทนซูสีไทเฮาสะท้อนให้เห็นว่าชาวตะวันตกเคยจินตนาการถึงภาพลักษณ์ของเธอแบบโรแมนติคมาก่อน เอช.ดับเบิลยู.จี. เฮย์เตอร์ (H.W.G. Hayter) นักวาดการ์ตูนชาวอังกฤษซึ่งเป็นบรรณาธิการใหญ่ของนิตยสาร *The Rattle* (ค.ศ. 1896-1903) ที่ตีพิมพ์ในเซี่ยงไฮ้ (上海) ถ่ายทอดภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในรูปแบบที่ดูอ่อนเยาว์ พร้อมระบุว่าเป็นภาพซูสีไทเฮาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีภาพประกอบในยุโรปและอเมริกาก่อนหน้าขบวนการนักมวย ภาพดังกล่าวมีแคตเธอรีนที่ 2 แห่งรัสเซีย (Catherine II of Russia, ครองราชย์ ค.ศ. 1762-1796) ในวัยสาวเป็นต้นแบบ (ดูภาพที่ 2)²⁸ ซึ่งเธอได้รับการยกย่องเป็นกษัตริย์ภูมิธรรม (enlightened despot) ผู้นำรัสเซียไปสู่การเป็นมหาอำนาจยุโรป จนได้รับพระนาม “พระนางแคตเธอรีนมหาราชินี”²⁹ สิ่งนี้สะท้อนถึงภาพลักษณ์ของพระนางซูสีไทเฮาในเชิงบวกสำหรับสายตาชาวตะวันตกที่จินตนาการถึงความงดงามของพระนางและมองเธอว่าเป็นผู้ปกครองที่มีความสามารถ

ภาพที่ 2 ภาพซูสีไทเฮาที่เฮย์เตอร์วาดขึ้นโดยระบุว่าเป็นภาพลักษณ์ของพระนางที่ปรากฏในสื่อยุโรปและอเมริกาก่อนขบวนการนักมวย, H.W.G. Hayter, “Her Imperial Majesty T’si Hsi, Dowager Empress of China,” *The Rattle* (November, 1900), quoted in Chou, “The Pen is Mightier Than the Sword,” 161.

²⁶ Chou, “The Pen is Mightier Than the Sword,” 161.

²⁷ สำหรับภาพ “The Empress Dowager of China” ที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง *Chinese Characteristics* ดู Arthur H. Smith, *Chinese Characteristics*, 13th ed. (New York: Fleming H. Revell Company, 1894), 98.

²⁸ Chou, “The Pen is Mightier Than the Sword,” 148, 160-162.

²⁹ คิงซ์ หนูเทพย์, การศึกษาเปรียบเทียบพระราชประวัติและบทบาทของสมเด็จพระจักรพรรดินีแคทเธอรีนมหาราชินีแห่งรัสเซีย และพระเจ้าเฟรเดอริกมหาราชแห่งปรัสเซียในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงภูมิธรรม (ม.ป.ท.: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 2, 6.

อย่างไรก็ตาม ชาวตะวันตกเริ่มมีทัศนคติในเชิงลบต่อซูสีไทเฮาหลังจากเธอขัดขวางการปฏิรูปในการทำให้จีนทันสมัยโดยการก่อกองทัพประหารชีวิตอำนาจจากจักรพรรดิฉางชี่ ซึ่งทำให้โลกตะวันตกตำหนิ พระนาง และมองนางว่าเป็นตัวร้าย ยิ่งไปกว่านั้น การปฏิรูปยังนับว่าเป็นวิถีของชาวต่างชาติ ซึ่งซูสีเกลียดชังทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นต่างชาติเป็นทุนเดิม³⁰ การปฏิรูปจึงทำให้ความเกลียดชังชาวต่างชาติของพระนางทวีขึ้นจนกระทั่งนำไปสู่การเข้าไปพัวพันกับขบวนการนักมวย ดังนั้น การทบทวนเหตุการณ์การปฏิรูปร้อยวันจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

การฟ่ายแพ้ยของจีนในสงครามฝิ่นครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1839-1842) และสงครามฝิ่นครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1856-1860) ทำให้บรรดาผู้ปกครองเริ่มขบวนการทำให้ตนเองเข้มแข็ง (自強運動) ที่ดำเนินต่อเนื่องมาตั้งแต่ ค.ศ. 1860 จนถึงกลางทศวรรษ 1890 แม้กระนั้น จีนก็ฟ่ายแพ้อย่างย่อยยับให้กับญี่ปุ่นในสงครามจีน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 1 เผยให้เห็นถึงความอ่อนแอของจีน จนกระทั่งจักรพรรดิฉางชี่รู้สึกถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการปฏิรูปประเทศ³¹ ในปี ค.ศ. 1895 คัง โห่ยเหว่ย (康有為, ค.ศ. 1858-1927) กับเหลียง ฉี่เซา (梁啟超, ค.ศ. 1873-1929) ได้ยื่นฎีกาต่อจักรพรรดิฉางชี่ มีเนื้อหาเรียกร้องให้จีนปรับปรุงประเทศโดยยึดญี่ปุ่นเป็นแบบอย่าง จักรพรรดิได้อ่านแล้วชื่นชอบมาก³² จนในที่สุดเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1898 จักรพรรดิฉางชี่ก็เริ่มต้นการปฏิรูปขึ้นตามข้อเสนอแนะของคัง โดยยกเลิกระบบการสอบจอหงวน ส่งเสริมอุตสาหกรรม นำแนวคิดแบบทุนนิยมมาใช้ สนับสนุนให้ธุรกิจเอกชนเติบโตเพื่อลดการผูกขาดกิจการของรัฐ ปรับโฉมกองทัพ ปฏิรูปรัฐบาลพร้อมทั้งเปิดกว้างเสรีภาพทางการเมือง เช่น ให้เสรีภาพสื่อและให้สิทธิในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล³³ ดับเบิลยู.เอ.พี. มาร์ติน (W.A.P. Martin, 1827-1916) มิชชันนารีชาวอเมริกันในจีนกล่าวว่า “อนาคตของจีนขึ้นอยู่กับปฏิรูป”³⁴ การปฏิรูปนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างขนาดใหญ่ จักรพรรดิกับบรรดานักปฏิรูปก้าวไปเร็วและไกลเกินขอบเขตที่ซูสีและขุนนางส่วนใหญ่จะรับได้ เนื่องจากสูญเสียผลประโยชน์ ในราชสำนักเกิดการแบ่งออกเป็นสองฝักฝ่าย เหล่าขุนนางที่เสียประโยชน์ต้องการให้พระนางซูสีไทเฮากลับมาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนจักรพรรดิอีกครั้ง³⁵

จักรพรรดิเกรงว่าพระนางซูสีกำลังจะทำอะไรบางอย่าง จึงตัดสินใจชิงลมมือก่อน เขาจึงรีบส่งโทรเลขเรียกตัวหยวน ซื่อไ้ (袁世凱, ค.ศ. 1859-1916) จากเทียนจิน (天津) มาพบที่ปักกิ่ง โดยวางแผนว่าหยวนจะต้องปิดล้อมพระราชวังฤดูร้อนและจับกุมพระนางซูสีไทเฮา แต่หยวนกลับเปิดโปงแผนต่อซูสีไทเฮา พระนางจึงก่อกองทัพประหารในวันที่ 21 กันยายน ค.ศ. 1898 ทันที พระนางรีบพุ่งตรงไปที่พระราชวังต้องห้าม

³⁰ Hogge, "The Empress Dowager and the Camera"; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 294; Reginald F. Johnston, *Twilight in the Forbidden City* (Hong Kong: Oxford University Press, 1989), 35.

³¹ David Lai, "U.S.-China Power Transition: From Potential to Reality," in *The United States and China in Power Transition*, (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, US Army War College, 2011), 32-34, <http://www.jstor.org/stable/resrep12113.8>; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 263; Warner, *The Dragon Empress*, 180.

³² Ibid., 186; สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่* (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555), 81.

³³ เรื่องเดียวกัน; Warner, *The Dragon Empress*, 187, 189; Lai, "U.S.-China Power Transition," 35.

³⁴ W.A.P. Martin, *A Cycle of Cathay* (Edinburgh and London: Oliphant Anderson and Ferrier, 1896), 327, quoted in Chang, *Empress Dowager Cixi*, 267.

³⁵ Ibid.; Lai, "U.S.-China Power Transition," 35-36; สิทธิพล เครือรัฐติกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 81-82; Johnston, *Twilight in the Forbidden City*, 33-34.

และเข้าไปถึงห้องบรรทม สั่งให้จับกุมจักรพรรดิกังซวีว์ กล่าวหาว่าพระองค์วางแผนลอบสังหารเธอซึ่งเซอร์โคลด แมคโดนัลด์ (Sir Claude MacDonald) ทูตอังกฤษประจำประเทศจีนเชื่อว่าเป็นเพียงข้ออ้างของพระนางเองเพื่อหยุดยั้งการปฏิรูป³⁶ พระนางสั่งให้นำตัวจักรพรรดิไปกักบริเวณที่ต่าหนกั้งไถ (瀋台) บนเกาะกลางทะเลสาบของอุทยานจงหนานไห่ (中南海) ฝั่งตะวันตกของพระราชวังต้องห้าม โดยเข้าถึงเกาะนี้ได้ด้วยการใช้สะพานยาวที่สามารถเปิดปิดได้เพียงเท่านั้น และเมื่อพระนางเสด็จไปยังพระราชวังฤดูร้อน ก็พาพระองค์ไปด้วย ดังนั้น จักรพรรดิจึงกลายเป็นนักโทษของพระนาง แล้วพระนางก็ออกพระราชโองการบังคับจักรพรรดิให้ยอมรับต่อราชฎีกาว่าขาดความสามารถและไม่เหมาะสมต่อการเป็นผู้ปกครอง และวิงวอนให้พระนางซูสีกลับมาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกครั้ง ในเวลาเดียวกันก็มีประกาศออกสู่สาธารณชนสั้น ๆ ว่า “帝有疾，皇太后復訓政” (จักรพรรดิทรงพระประชวร ของไทเฮาจึงกลับมาสำเร็จราชการแทน) ซูสีก็สั่งจับและประหารพวกนักปฏิรูปด้วยการตัดหัวที่ปักกิ่ง คัง โหย่วเหว่ยกับเหลียง ฉีเซาหลบหนีไปญี่ปุ่นได้ทัน การปฏิรูปที่ดำเนินมาประมาณหนึ่งร้อยวันก็สิ้นสุดลง พระนางได้กลับมาว่าราชการแผ่นดินอีกครั้งในที่สุด ครั้งนี้ไม่มีการว่าราชการหลังมานอีกต่อไป³⁷

พระนางซูสีตรัสถึงคังในภายหลังว่า ก่อนที่จักรพรรดิจะพบชายผู้นี้ พระองค์ทรงยึดมั่นศรัทธาต่อประเพณีของบรรพบุรุษ แต่หลังจากพระองค์พบคัง กลับต้องการที่จะนำการปฏิรูปเข้ามา ไม่เว้นแม้แต่ศาสนาคริสต์ก็จะนำเข้ามาด้วย³⁸ หลังการปฏิรูปสิ้นสุดลง ประชาชนจำนวนมากกลับขึ้นชมยินดี เพราะมองว่าเป็นการกระทำเพื่อต่อต้านอิทธิพลต่างชาติ หลังการยึดอำนาจผ่านไปเพียงหนึ่งสัปดาห์ ผู่ชุนก็รุมทำร้ายชาวต่างชาติบางคนที่มีมาอยู่ในกรุงปักกิ่ง ซูสีกับกลุ่มอนุรักษนิยมผู้สนับสนุนพระนางเกลียดชังชาวต่างชาติเป็นทุนเดิม พวกเขายะแหยงต่อนักปฏิรูปที่ขึ้นชมญี่ปุ่นซึ่งเป็นศัตรูที่เพิ่งเอาชนะจีนเมื่อไม่นาน แม้แต่คัง โหย่วเหว่ยก็สามารถหลบหนีออกไปได้ภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษ³⁹

การที่จีนย้อนกลับไปสู่แนวทางเก่า ๆ ด้วยการล้มการปฏิรูปนี้เองที่ชาวตะวันตกล้วนเห็นพ้องต้องกันในการประณามพระนางซูสีไทเฮาในฐานะผู้ทำลายการปฏิรูป พระนางกลายมาเป็นผู้ร้ายและผู้ต่อต้านความเปลี่ยนแปลงในสายตาวชาวดตะวันตก ในขณะเดียวกัน คัง โหย่วเหว่ยก็พยายามโน้มน้าวรัฐบาลต่างชาติให้ใช้กำลังทหารในการกำจัดพระนางเพื่อนำจักรพรรดิกังซวีว์ให้กลับสู่อำนาจ ในขณะเดียวกัน ชาวต่างชาติและชาวจีนเองก็ลือกันว่า จักรพรรดิกำลังถูกลอบสังหารหรือไม่ก็สิ้นพระชนม์ไปแล้วหลังการประกาศจากทางวังว่าพระองค์ทรงพระประชวร ซึ่งส่วนใหญ่ต่างไม่เชื่อว่าพระองค์เจ็บป่วยจริง ซูสีต้องคิดหาทางสู้กับข่าวลือที่แพร่สะพัดดังกล่าว ต่อมาเธอแก้ปัญหาด้วยการให้หมอจากสถานทูตฝรั่งเศสเข้าตรวจพระอาการประชวรของจักรพรรดิที่วังต้องห้ามในวันที่ 18 ตุลาคม ค.ศ. 1898 โดยหมอวินิจฉัยว่าพระองค์เป็นโรคไตอักเสบเรื้อรัง ซึ่งช่วยให้ข่าวลือสงบลง อย่างไรก็ตาม ไม่มีใครรู้สึว่าพระองค์เจ็บป่วยถึงขนาดไม่สามารถ

³⁶ นักวิชาการจีนเพิ่งค้นพบคำให้การของคนที่ได้รับมอบหมายให้สังหารพระนางซูสีไทเฮาที่ทอดจดหมายเหตุในญี่ปุ่นเมื่อทศวรรษ 1980 หลังจากเรื่องแผนลอบสังหารคลุมเครือมายาวนานเกือบศตวรรษ อีกทั้ง คัง โหย่วเหว่ยยังยืนยันการปฏิเสธว่าไม่มีแผนดังกล่าว

³⁷ สิทธิพล เจริญรัฐกาล, *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*, 82; Warner, *The Dragon Empress*, 197-198, 204-205; Lai, "U.S.-China Power Transition," 36; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 279, 286, 290; Johnston, *Twilight in the Forbidden City*, 37-38.

³⁸ Princess Der Ling, *Two Years in the Forbidden City* (New York: Moffat, Yard and Company, 1911), 369.

³⁹ Warner, *The Dragon Empress*, 207, 210.

ขึ้นปกครองได้ พระองค์ยังคงต้องเข้าร่วมว่าราชการตอนเช้าประทับเคียงข้างกับพระนางซูสีไทเฮา ซึ่งพระองค์ก็แทบจะไม่พูดอะไรออกมาเลย⁴⁰

อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์ทางลบของพระนางซูสีไทเฮาส่วนหนึ่งมีที่มาจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพระนางกับกลุ่มนักปฏิรูปที่นำโดยคัง โห้วเหว่ย และเหลียน ฉีเซา โดยผู้นำการปฏิรูปได้เผยแพร่ข้อมูลที่มีอคติทางการเมืองเพื่อลดทอนความชอบธรรมของพระนางในฐานะผู้ปกครอง ข้อมูลเหล่านี้มิได้จำกัดอยู่เพียงภายในจีน แต่ยังถูกถ่ายทอดไปสู่โลกตะวันตก ในเวลาต่อมา นักประวัติศาสตร์จีนบางส่วนซึ่งได้รับอิทธิพลจากการอคติแบบดั้งเดิมที่มีอคติต่อสตรีที่มีอำนาจทางการเมือง ก็ยังพึ่งพาแหล่งข้อมูลของฝ่ายนักปฏิรูปดังกล่าว ส่งผลให้ภาพของพระนางซูสีไทเฮาถูกผลิตซ้ำในลักษณะด้านเดียวและเป็นไปในเชิงลบ โดยเฉพาะประเด็นข่าวลือเกี่ยวกับการปลดจักรพรรดิฉุนชวี่และการแต่งตั้งรัชทายาท ตัวอย่างสำคัญคือ การเผยแพร่ข้อกล่าวอ้างว่าการแต่งตั้งรัชทายาทในเดือนมกราคม ค.ศ. 1900 เป็นส่วนหนึ่งของแผนปลดจักรพรรดิ โดยกลุ่มนักปฏิรูปอ้างว่าซูสีวางแผนปลดจักรพรรดิล่วงหน้าที่ยื่นขึ้นก่อนการปฏิรูปร้อยวัน และฝ่ายปฏิรูปอ้างว่าแผนดังกล่าวไม่เกิดขึ้นจริงเนื่องจากเกิดรัฐประหารเสียก่อน อย่างไรก็ตาม มีข้อที่น่าสงสัยหลายประการ เนื่องจากซูสีทรงมีอำนาจมั่นคงอยู่แล้วในปักกิ่ง จึงไม่จำเป็นต้องดำเนินการที่ยื่นขึ้น อีกทั้ง หากเกิดขึ้นจริง ย่อมมีแนวโน้มที่จะเกิดการต่อต้านจากทั้งขุนนางและชาวต่างชาติอย่างรุนแรง แต่ข่าวลือดังกล่าวกลับได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่งเนื่องจากการสนับสนุนจากชาวต่างชาติซึ่งมองว่ากลุ่มนักปฏิรูปจะเอื้อประโยชน์ต่อผลประโยชน์ของตนมากกว่า ในขณะที่เวลานั้นสถานการณ์ภายในราชสำนักช่วงปลายปี ค.ศ. 1899 ซึ่งประกอบด้วยพระพลานามัยที่ทรุดโทรมของจักรพรรดิ การไม่มีรัชทายาทโดยตรง ความขัดแย้งภายใน และวิกฤตบ้านเมือง ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแต่งตั้งรัชทายาทควรถูกต้องดีความเป็นมาตรการเชิงป้องกันวิกฤตการสืบราชบัลลังก์มากกว่า⁴¹

เนื่องจากซูสีเริ่มมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดีในสายตาชาวต่างชาติที่ตำหนิพระนางอย่างรุนแรงจากการล้มการปฏิรูปกับข่าวลือเกี่ยวกับการกำจัดพระจักรพรรดิ เธอจึงเชิญภริยาทูตชาวต่างชาติมาดื่มน้ำชาที่พระราชวังต้องห้ามในวันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 1898 เพื่อฉลองวันเกิดที่พระนางมีอายุครบ 64 ปี และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตะวันออกและตะวันตก หนึ่งในงานเลี้ยงน้ำชาภริยาทูตน่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขภาพลักษณ์และลดแรงกดดันจากนานาชาติหลังรัฐประหาร⁴² ซาราห์ ไพค์ คองเกอร์ (Sarah Pike Conger, ค.ศ. 1843-1932) ภริยาทูตชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นผู้นำบรรดาภริยาทูตทั้งเจ็ดคนในครั้งนีารู้สึกประทับใจในไมตรีจิตและความอ่อนโยนของพระนางซูสีไทเฮา เพราะพระนางได้มอบหวานทองประดับไข่มุกเม็ดโตให้กับทุกคน อีกทั้งยังยื่นถ้วยชาที่ทำด้วยหยกให้ทุกคนเองด้วยมือทั้งสอง พระนางจิบชาแล้วจึงตรัสเบา ๆ ว่า “ครอบครัวเดียวกัน ทั้งหมดเป็นครอบครัวเดียวกัน”⁴³ ยิ่งไปกว่านั้น ซูสีไทเฮายังให้จักรพรรดิฉุนชวี่มาเข้าร่วมในงานนี้ด้วย ซึ่งบรรดาแขกชาวตะวันตกเหล่านี้ล้วนไม่คาดคิดมาก่อนว่าจะได้เห็นพระองค์ปรากฏพระวรกายในครั้งนี้ เอเธล แมคโดนัลด์ (Ethel MacDonald) ภริยาทูตอังกฤษ เขียนว่า

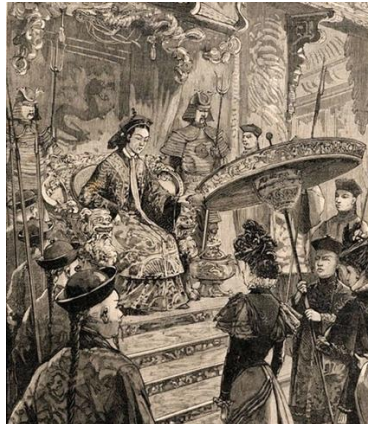
⁴⁰ Chang, *Empress Dowager Cixi*, 293-294, 296-298; Johnston, *Twilight in the Forbidden City*, 39-42.

⁴¹ Sue Fawn Chung, "The Much Maligned Empress Dowager: A Revisionist Study of the Empress Dowager Tz'u-Hsi (1835-1908)," *Modern Asian Studies* 13, no. 2 (1979): 177-196, <https://www.jstor.org/stable/312122>.

⁴² Warner, *The Dragon Empress*, 219-220, 296.

⁴³ Sarah Pike Conger, *Letters from China* (London: Hodder & Stoughton, 1909), 42, quoted in *Ibid.*, 220.

“ช่างเป็นเรื่องประหลาดใจที่นายนิติสำหรับทุกคนที่ได้พบจักรพรรดิทงซีร์” อย่างไรก็ตาม เธอได้สังเกตว่า จักรพรรดิมีแววตาเศร้า และแทบจะไม่เงยหน้าขึ้นมามองเลยตลอดงานเลี้ยง⁴⁴

ภาพที่ 3 ชูสีไทเฮาต้อนรับสตรีชาวต่างชาติที่พระราชวังต้องห้ามในกรุงปักกิ่ง, Peter C. Perdue and Ellen Sebring, “The Boxer Uprising – II: War and Aftermath (1900-1901),” MIT Visualizing Cultures, 2017, https://visualizingcultures.mit.edu/boxer_uprising_02/bx2_essay01.html.

กลยุทธ์การเชิญภริยาทูตครั้งนี้ของพระนางชูสีไทเฮานับว่าได้ผลในระดับหนึ่ง เนื่องจากพวกภริยาทูตต่างชาติล้วนมองพระนางเป็นมิตร ดังที่ซาราห์ ไฟล์ คองเกอร์ ได้เขียนถึงชูสีไทเฮาว่า “พระนางเปี่ยมด้วยความสดใสและความสุข หน้าพระนางเปล่งประกายด้วยความปรารถนาดี ไม่มีร่องรอยของความโหดร้ายให้เห็นเลย” นอกจากนี้ เธอยังรู้สึกว่าพระนางเต็มไปด้วย “ความอบอุ่น” และรู้สึกเหมือนฝันที่ได้เข้าเฝ้าพระนาง เพราะเป็นครั้งแรกที่สตรีชาวต่างชาติได้พบกับผู้ปกครองจีน⁴⁵ ก่อนหน้านั้น ผู้ปกครองราชวงศ์ชิงยอมรับการมีอยู่ของชาวต่างชาติในกรุงปักกิ่งอย่างไม่เต็มใจนัก ทั้งสองฝั่งต่างไม่ไว้วางใจกันและเต็มไปด้วยความตึงเครียด นักการทูตและสมาชิกในครอบครัวแทบจะไม่คบหาสมาคมกับเหล่าข้าราชการจีนเลย พระนางชูสีไทเฮาปลีกตัวออกจากชาวต่างชาติตลอดเวลา⁴⁶ ยิ่งไปกว่านั้น เฮนรี ค็อกเบิร์น (Henry Cockburn) เลขาธิการประจำสถานทูตอังกฤษที่เดินทางพร้อมเอเธล แมคโดนัลด์ เพื่อทำหน้าที่ล่ามในวันนั้นรายงานหลังกลับมาจากงานเลี้ยงว่า ทักษะที่มีต่อพระนางเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง พร้อมทั้งสรุปบุคลิกของพระนางอย่างสั้น ๆ ว่ามี “ความเป็นมิตรจนเกือบจะกลายเป็นความอ่อนแอ”⁴⁷ เซอร์โคลดรายงานเหตุการณ์วันนั้นกลับไปยังกรุงลอนดอนว่าทุกคนต่างคิดว่าพระนางต้องเย็นชาและหยิ่งผยอง มีท่าทางวางอำนาจ แต่กลับพบว่าพระนางใจดีและสุภาพ แสดงออกถึงไหวพริบและ

⁴⁴ Ethel MacDonald, “My Visits to the Dowager-Empress of China,” *Empire Review* 1, no. 3 (April, 1901): 247-255, quoted in Chang, *Empress Dowager Cixi*, 302.

⁴⁵ Conger, *Letters from China*, 40-43, quoted in Ibid., 303.

⁴⁶ Perdue and Sebring, “The Boxer Uprising – II”

⁴⁷ MacDonald, “My Visits to the Dowager-Empress of China,” 247-256, quoted in Chang, *Empress Dowager Cixi*, 304.

ความอ่อนโยนตามแบบคุณลักษณะสตรี ในทำนองเดียวกัน คนอื่น ๆ ในเขตสถานทูตต่างก็มีทัศนคติต่อพระนางในเชิงบวก⁴⁸ อีกประการหนึ่ง ภาพวาดการให้ชาวต่างชาติเข้าพบพระนางซูสีไทเฮาในครั้งนี่ยังเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ซึ่งภาพลักษณ์ของเธออยู่ในทางบวก แสดงถึงความเป็นมิตรและการโอรับชาวต่างชาติ (ดูภาพที่ 3) แตกต่างจากภาพที่ปรากฏในสื่อตะวันตกช่วงขบวนการนักมวยที่พระนางมักถูกวาดให้เป็นตัวร้าย อย่างไรก็ตาม การได้เข้าเฝ้าพระนางซูสีไทเฮาจะเป็นครั้งสุดท้ายที่ชาวต่างชาติและชาวจีนในกรุงปักกิ่งสามารถพบปะกันได้อย่างสันติ ก่อนจะเกิดเหตุการณ์ความวุ่นวายครั้งใหญ่⁴⁹

เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดผลเสียอย่างร้ายแรงต่อภาพลักษณ์ของพระนางรวมทั้งประเทศจีน คือ ขบวนการนักมวย ซึ่งซูสีไทเฮาตัดพ้อด้วยน้ำตาในภายหลังว่าเป็นการตัดสินใจผิดพลาดเพียงอย่างเดียวในชีวิต เพราะชื่อเสียงอันดีของเธอต้องพังพินาศ เสมือนหยกบริสุทธิ์ที่มีรอยตำหนิจากเหตุการณ์ครั้งนี้⁵⁰ กระแสความเกลียดชังชาวต่างชาติที่คุกรุ่นแต่เดิมกระพือรุนแรงยิ่งขึ้นด้วยการดำเนินนโยบายทางการทูตที่แข็งกร้าวต่อมหาอำนาจตะวันตก ซูสีไทเฮาปฏิเสธข้อเรียกร้องจากอิตาลีในการขอเช่าพื้นที่เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1899 พร้อมทั้งสั่งให้ทหารพร้อมเผชิญหน้าหากมีการปะทะเกิดขึ้น ทูตอิตาลีจึงจำต้องถอนข้อเรียกร้องดังกล่าวไปด้วยความอับอาย ต่อมาเมื่อถึงวันที่ 11 พฤษภาคมของปีเดียวกันพระนางก็ตรัสว่า ห้ามมีคำว่า ‘สันติ’ หลุดออกจากปากข้าราชการระดับสูงอีกเป็นอันขาด พร้อมทั้งได้กล่าวว่า ด้วยประเทศอันกว้างใหญ่ไพศาลของเราที่มีราษฎรอาศัยอยู่นับร้อยล้าน หากทั้งหมดแสดงความจงรักภักดีต่อองค์จักรพรรดิและรักชาติบ้านเมือง ก็ไม่จำเป็นต้องเกรงกลัวผู้กรรณใด อย่าได้คิดที่จะประนีประนอมหรือพึ่งพาแต่กลวิธีทางการทูตเพียงอย่างเดียว⁵¹ และเมื่อขึ้นต้นปี ค.ศ. 1900 เมื่อบรรดาภริยาทูตต่างชาติขอให้มีการจัดงานเลี้ยงเช่นเดิมอีก ซูสีไทเฮากลับปฏิเสธโดยอ้างว่าเธอกำลังยุ่งอยู่กับการว่าราชการแผ่นดิน⁵²

กลุ่มคนในขบวนการนักมวยเรียกตนเองว่า ‘อีเหอเฉียน’ (義和拳) ซึ่งหมายถึง ‘หมัดแห่งความชอบธรรมและความกลมเกลียว’ เพราะการฝึกฝนศิลปะการต่อสู้และยุทธวิธีทางทหาร ในขณะที่ชาวตะวันตกเรียกคนกลุ่มนี้ว่าพวก ‘Boxers’ (นักมวย) ด้วยกลวิธีการใช้ศิลปะการต่อสู้ของพวกเขา คุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของพวกนักมวย คือ ความเชื่อในเวทมนตร์ อย่างไรก็ตาม กลุ่มนักมวยเป็นกองกำลังที่ต่อต้านต่างชาติเป็นหลัก ด้วยความคิดที่ว่าปัญหาของจีนเกิดจากชาวต่างชาติ ความไม่พอใจต่อชาวต่างชาติเริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่ช่วงหลังสงครามฝิ่นซึ่งจีนถูกบีบให้เซ็นสนธิสัญญาเพื่ออนุญาตให้มิชชันนารีชาวตะวันตกสามารถเผยแผ่คริสต์ศาสนาในแผ่นดินจีนได้ ซูสีไทเฮาเองก็เกลียดชังชาวต่างชาติ ตั้งแต่ได้รับความทุกข์ยากจากการลี้ภัยออกจากกรุงปักกิ่งในช่วงสงครามฝิ่นครั้งที่ 2 ซึ่งพระนางเคยปรารถนาว่า ความคับแค้นใจครั้งนี้มีอาจลืมนได้แม้เพียงวันเดียว อีกทั้ง จักรพรรดิเสียนเฟิง (咸豐帝, ครองราชย์ ค.ศ. 1850-1861) พระสวามีของพระนางเองก็ชิงชังชาวตะวันตกและศาสนาคริสต์เช่นเดียวกัน พระองค์ยังเกลียดชังรุนแรงขึ้นเมื่อเกิดกบฏไท่ผิง (太平天國運動, ค.ศ. 1850-1864) ซึ่งผู้นำนับถือศาสนาคริสต์

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Perdue and Sebring, “The Boxer Uprising – II”

⁵⁰ Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 356-357, 362.

⁵¹ Warner, *The Dragon Empress*, 209-211.

⁵² Chang, *Empress Dowager Cixi*, 305.

และทำให้ราชบัลลังก์ต้องสั่นคลอน ในเวลาเดียวกัน ชนชั้นสูงของจีนมองว่าศาสนาต่างชาติเป็นภัยต่ออำนาจตน และเป็นลัทธิอนาจารที่บ่อนทำลายศีลธรรมกับเสถียรภาพทางการเมือง คนจีนที่เปลี่ยนศาสนาได้รับความคุ้มครองจากชาวต่างชาติกรณีมีข้อพิพาทหรือมีคดีความเกี่ยวกับทรัพย์สิน นอกจากนี้ ชูสีไทเฮายังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนต่อศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นผลมาจากมายาคติที่แพร่หลายในสังคมจีนในเวลานั้น เช่น ความเชื่อที่ว่าพวกมิชชันนารีควักลูกตาเด็กจีนที่ยากจนไปทำยา⁵³

หลังสงครามฝิ่นครั้งที่ 2 ปรากฏวรรณกรรม แผ่นพับ และป้ายประกาศที่มีเนื้อหาต่อต้านชาวต่างชาติและคริสต์ศาสนา สิ่งนี้ได้กระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อมิชชันนารีและคนที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ และท้ายที่สุดได้ปะทุขึ้นเป็นขบวนการนักมวย ในปี ค.ศ. 1898 เกิดขบวนการนักมวยขึ้นที่มณฑลซานตง (山東) รวมตัวกันติดอาวุธด้วยดาบและหอก โดยเริ่มโจมตีคนจีนที่นับถือคริสต์ ยึดและทำลายทรัพย์สินของมิชชันนารีต่างชาติกับชาวคริสต์จีน และต่อมาได้แพร่กระจายไปทั่วภาคเหนือของจีน การจลาจลเพื่อต่อต้านชาวต่างชาติยังคงดำเนินต่อไปจนถึงช่วงฤดูใบไม้ผลิของปี ค.ศ. 1900 ซึ่งเป็นช่วงที่กระแสการโจมตีอย่างบ้าคลั่งของพวกนักมวยทวีความรุนแรงถึงขีดสุด มีการทรมานและการสังหารมิชชันนารีชาวตะวันตกอย่างรุนแรง และการเคลื่อนไหวเริ่มขยายไปยังกรุงปักกิ่ง ในขณะเดียวกันพวกมิชชันนารีชาวตะวันตกกับชาวจีนที่นับถือคริสต์ต่างพากันหนีเข้ามาหลบภัยในเขตสถานทูตต่างชาติในเมืองหลวง เพื่อช่วยเหลือคนที่หลบในเขตดังกล่าว กองกำลังพันธมิตรแปดชาติ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี รัสเซีย สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น อิตาลี และออสเตรีย-ฮังการี เดินทางออกจากเมืองเทียนจินมุ่งสู่กรุงปักกิ่งในวันที่ 10 มิถุนายน แต่ในที่สุดก็ต้องล่าถอยกลับมาด้วยไม่สามารถต้านทานการโจมตีจากพวกนักมวยได้⁵⁴

แม้จะมีการปราบกลุ่มนักมวยอยู่บางครั้ง แต่ราชวงศ์ชิงกลับไม่ได้แสดงจุดยืนอย่างเป็นทางการเพื่อหยุดยั้งการเคลื่อนไหวดังกล่าว และเมื่อกองเรือพันธมิตรแปดชาติโจมตีและยึดป้อมต้ากู่ (大沽口砲臺) เมื่อกลางเดือนมิถุนายน ชูสีไทเฮาจึงสนับสนุนกลุ่มนักมวยอย่างเปิดเผย ยกย่องพวกเขาเรื่องความรักชาติ มีการติดประกาศเรียกร้องให้ชาวจีนฆ่าชาวต่างชาติทั้งหมด ทหารจีนกับพวกนักมวยเริ่มปิดล้อมเขตสถานทูตต่างชาติในวันที่ 20 เดือนเดียวกันทันที พร้อมทั้งประกาศสงครามกับมหาอำนาจต่างชาติในวันถัดมา การปิดล้อมดำเนินต่อเนื่องจนถึงวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1900 เมื่อกองกำลังพันธมิตรแปดชาติสามารถบุกเข้าถึงกรุงปักกิ่งได้ ทำให้พระนางชูสีไทเฮาตัดสินใจปลอมตัวเป็นชาวนาเพื่อหนีออกจากเมืองหลวงไปหลบภัยที่มณฑลซานซี (山西) ช่วงเวลาการปิดล้อมดังกล่าว มีชาวต่างชาติถูกสังหาร

⁵³ Mitchell G. Klingenberg, *Americans and the Dragon: Lessons in Coalition Warfighting from the Boxer Uprising* (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2023), 20-21, <http://www.jstor.org/stable/resrep53247>; Perdue and Sebring, "The Boxer Uprising – I"; Warner, *The Dragon Empress*, 219, 230; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 29, 32; Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 176-177.

⁵⁴ Warner, *The Dragon Empress*, 109, 210; Perdue and Sebring, "The Boxer Uprising – I"; Ebrey, *The Cambridge Illustrated History of China*, 255; Ariane Knüsel, "Facing the Dragon: Teaching the Boxer Uprising Through Cartoons," *The History Teacher* 50 (2017): 204; Johnston, *Twilight in the Forbidden City*, 46-47.

จำนวน 66 คน และได้รับบาดเจ็บกว่า 150 คน ในเขตสถานทูต มิชชันนารีเสียชีวิตจำนวน 247 คน และชาวจีนที่นับถือคริสต์เสียชีวิตกว่า 30,000 คน จากเหตุการณ์นี้⁵⁵

ภาพที่ 4 ภาพพระนางซูสีไทเฮาบนหน้าปก *Le Rire* นิตยสารฝรั่งเศส ฉบับเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1900, Hogge, "The Empress Dowager and the Camera."

หลังพระนางซูสีประกาศสนับสนุนขบวนการนักมวยและเกิดการปิดล้อมเขตสถานทูต ขบวนการนักมวยได้กลายเป็นประเด็นที่สื่อมวลชนตะวันตกให้ความสนใจในระดับสูงสุด สื่อตะวันตกจำนวนมากนำเสนอภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาในเชิงลบ โดยวาดภาพการ์ตูนเพื่อล้อเลียนพระนาง⁵⁶ ภาพที่ปรากฏบนสื่อตะวันตกภาพหนึ่งที่เผยแพร่อย่างกว้างขวาง คือ ภาพซูสีไทเฮาบนปกนิตยสาร *Le Rire* (เลอ รีร์) (ดูภาพที่ 4) ซึ่งเลออังดร์ (Léandre) ศิลปินตะวันตก ได้นำเสนอพระนางผ่านภาพล้อเลียนในลักษณะที่คล้ายแม่มด หญิงจีนแมนจูแก่ชรารูปร่างผอม หน้าตาอัปลักษณ์ คางย่นแหลม มีเขี้ยว มือซ้ายจับมิดที่เบื่อนเลือด ดูดุร้าย ในขณะที่ด้านข้างของพระนางในฉากหลังมีศีรษะและชิ้นส่วนร่างกายหลายชิ้นถูกเสียบกับไม้เสียบ⁵⁷ เฮย์เตอร์ก็นำเสนอภาพซูสีในเชิงเสียดสีและในแง่ลบเช่นเดียวกัน เนื่องจากเขาไม่พอใจต่อพระนางที่สนับสนุนกลุ่มนักมวย และรู้สึกวาระบบจักรพรรดิสิ้นหวัง โดยบรรยายได้ภาพว่าเป็นภาพที่แท้จริงของพระนาง ซึ่งเฮย์เตอร์วาดพระองค์เป็นหญิงชราที่มีใบหน้าคล้ายคางคก หน้าตาเหี่ยวแห้ง ฤๅงได้ตาเด่นชัด (ดูภาพที่ 5) และภาพนี้กลายเป็นแม่แบบที่ใช้ในการพรรณนาถึงพระนางในผลงานของเฮย์เตอร์ชิ้นต่อมา⁵⁸

⁵⁵ Perdue and Sebring, "The Boxer Uprising – II"; Knüsel, "Facing the Dragon," 204; Warner, *The Dragon Empress*, 227, 244-246, 252.

⁵⁶ Perdue and Sebring, "The Boxer Uprising – II"

⁵⁷ Chou, "The Pen is Mightier Than the Sword," 160; Peng, "Lingering between Tradition and Innovation," 159.

⁵⁸ Chou, "The Pen is Mightier Than the Sword," 160.

ภาพที่ 5 ภาพซุสึไทเฮาที่เฮย์เตอร์วาดขึ้นโดยระบุว่าเป็นภาพลักษณะที่แท้จริงของพระนาง, Hayter, "Her Imperial Majesty T'si Hsi," quoted in Chou, "The Pen is Mightier Than the Sword," 161.

ยิ่งไปกว่านี้ ภาพวาดของพระนางซุสึไทเฮาที่ปรากฏบนหนังสือตะวันตกจำนวนมากใช้สีเหลืองอย่างเด่นชัด (ดูตัวอย่างจากภาพที่ 4) โดยเฉพาะในเดือนกรกฎาคมซึ่งเป็นจุดสูงสุดของขบวนการนักมวย เพราะต้องการสะท้อนแนวคิด "Yellow Peril" ("ภัยเหลือง" หรือ "ภัยจากชนผิวเหลือง") ของจักรพรรดิวิลเฮล์มที่ 2 แห่งเยอรมนี (Wilhelm II, ครองราชย์ ค.ศ. 1888-1918) ซึ่งเกิดขึ้นหลังปี ค.ศ. 1895 ที่ญี่ปุ่นสามารถเอาชนะจีนในสงครามได้อย่างน่าทึ่ง ทำให้ชาวตะวันตกผิวขาวตื่นกลัวต่อชนชาติเอเชียผิวเหลืองซึ่งไม่ได้นับถือศาสนาคริสต์ทั้งหมดที่อาจลุกขึ้นมาทำลายโลกตะวันตก โดยเรียกร้องให้ชาติยุโรปทำสงครามอารยธรรมเพื่อต่อต้านภัยคุกคามจากชาวเอเชียผิวเหลืองที่ถูกมองว่าเป็นคนเถื่อน พระนางซุสึไทเฮาก็ถูกมองเป็นภัยคุกคามต่อโลกตะวันตก โดยช่วงขบวนการนักมวย มีการวาดภาพซุสึที่กำลังยืนท้าวสะเอวท่าทางเกรี้ยวกราดบนไปรษณียบัตรในเยอรมนีประมาณปี ค.ศ. 1899 พร้อมทั้งมีรูปจักรพรรดิวิลเฮล์มที่ 2 ที่มีใบหน้าแดงฉาน กำหมัดแน่น แสดงถึงความโกรธเกรี้ยว โดยมีคำบรรยายใต้ภาพว่า "รอก่อนสิ เตียวฉินจะข้ามไปหาเธอเอง"⁵⁹

เมื่อทหารกองกำลังพันธมิตรแปดชาติรู้ว่าซุสึไทเฮาหลบหนีออกจากปักกิ่งไปได้ ก็ระบายความโกรธแค้นด้วยการบุกเข้าไปในวังต้องห้ามเพื่อปล้นสะดมทุกอย่างที่หยิบได้ และเผาส่งที่เอาออกไปไม่ได้ ฉากจิ๋วและเครื่องแต่งกายของซุสึถูกเผาทำลายจนหมดสิ้น นิ้วของพระพุทธรูปหยกขาวที่พระนางบูชาทุกวันถูกหักทำลาย นอกจากนี้ ทหารยังลามไปปล้นร้านค้าในกรุงปักกิ่ง ทำลายบ้านเรือน และสังหารคนจีนผู้บริสุทธิ์ หลังจากจีนยอมรับข้อกำหนดในการชดเชยค่าเสียหายจำนวนมหาศาล พระนางซุสึไทเฮาก็ได้รับอนุญาตให้เสด็จกลับเมืองหลวงเพื่อป้องกันความขัดแย้งกันเองระหว่างประเทศมหาอำนาจที่อาจปะทุขึ้นได้เสมอ และไม่ให้การลุกฮือเพื่อต่อต้านของประชาชนรุนแรงมากขึ้น ซุสึไทเฮากับจักรพรรดิกวซังจีวเดินทางด้วยรถไฟถึงปักกิ่งในวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1902⁶⁰ หลังจากนั้น พระนางก็มีท่าทีต่อชาวตะวันตกที่เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง

⁵⁹ Perdue and Sebring, "The Boxer Uprising – I"

⁶⁰ Chou, "The Pen is Mightier Than the Sword," 162; Warner, *The Dragon Empress*, 249, 252, 254; Perdue and Sebring, "The Boxer Uprising – II"; Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 184.

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเหตุการณ์ขบวนการนักมวย จะเห็นได้ว่าไม่ได้มีเพียงพระนางซูสีไทเฮาเท่านั้นที่สนับสนุนขบวนการนี้ หากแต่ยังรวมถึงบรรดาขุนนาง เชื้อพระวงศ์ ตลอดจนประชาชน โดยสังคมจีนในเวลานั้นตกอยู่ภายใต้กระแสต่อต้านชาวต่างชาติซึ่งขยายตัวอย่างกว้างขวาง ในขณะเดียวกัน พระนางก็มีโช้ผู้นำจีนเพียงผู้เดียวที่ยึดถือแนวคิดเรื่องเสียงของประชาชน คือ เสียงของสวรรค์ ซึ่งจะสามารถเอาชนะทุกสิ่งทุกอย่างได้ หากแต่ผู้นำจีนหลายยุคหลายสมัยก็ยึดมั่นในแนวคิดนี้มาโดยตลอด กระนั้นก็ดี ในสายตาของสื่อตะวันตก พระนางซูสีไทเฮากลับถูกทำให้เป็นตัวแทนสำคัญที่สุดของการสนับสนุนขบวนการนักมวย และกลายเป็นเป้าหมายหลักของการวิพากษ์ในเวลาต่อมา

หากกล่าวอย่างกระชับ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการนำเสนอภาพลักษณ์ของพระนางซูสีไทเฮาในสื่อตะวันตก คือ การล้มการปฏิรูปเพื่อทำให้จีนทันสมัยด้วยการทำรัฐประหารยึดอำนาจจากจักรพรรดิฉานที่ 3 ซึ่งทำให้พระนางถูกตำหนิจากตะวันตก กับการสนับสนุนขบวนการนักมวย ซึ่งนำไปสู่การปิดล้อมสถานทูตที่สื่อตะวันตกโจมตีและสร้างภาพล้อเลียนพระนางอย่างกว้างขวาง ในห้วงทศวรรษสุดท้ายของราชวงศ์ชิง ภายหลังขบวนการนักมวยสิ้นสุดลง ซูสีไทเฮาซึ่งได้บทเรียนจากเหตุการณ์ดังกล่าว ในที่สุดก็เริ่มตระหนักถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง⁶¹

3. ยุทธศาสตร์การทูตของพระนางซูสีไทเฮาในการพัฒนาความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติหลังขบวนการนักมวย

ด้วยพระนางซูสีไทเฮาทำให้การปฏิรูปต้องหยุดชะงักลงและหันไปสนับสนุนกลุ่มนักมวย จึงทำให้ตนเองมีภาพลักษณ์ด้านลบในสื่อตะวันตก อย่างไรก็ดี หลังจากเธอกลับมาจากการลี้ภัยที่ซีอานเพื่อหนีกองกำลังพันธมิตรแปดชาติที่เข้ายึดครองเมืองหลวง เพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์ในสายตานานาชาติ พระนางจึงใช้ยุทธศาสตร์การทูตแบบใหม่ ตอนที่ 3 มีเป้าหมายเพื่อศึกษายุทธศาสตร์การทูตของพระนางซูสีไทเฮาในการพัฒนาความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติหลังขบวนการนักมวย

หลังจากซูสีไทเฮาได้รับอนุญาตให้เสด็จกลับมาประทับ ณ กรุงปักกิ่งดังเดิม พระนางจึงเลือกปรับลดท่าทีที่แข็งกร้าวต่อชาติตะวันตกลง ทั้งนี้ ความพยายามดังกล่าวมีส่วนช่วยปรับปรุงภาพลักษณ์ของพระองค์ต่อสายตานานาชาติให้ดีขึ้น และเอื้อให้พระนางได้รับการปฏิบัติที่เป็นมิตรจากชาติมหาอำนาจเมื่อเข้าสู่เมืองหลวง ซูสีกลับล้างธรรมเนียมโดยประกาศว่าชาวต่างชาติได้รับอนุญาตให้ชมขบวนเสด็จได้ และเชิญคณะทูตานุทูตไปยังอาคารที่จัดไว้โดยเฉพาะเพื่อสามารถมองเห็นริ้วขบวนได้อย่างชัดเจน ส่วนชาวต่างชาติอื่น ๆ ยืนชมบนกำแพงเมือง ซึ่งพระนางหันมาโบกพระหัตถ์ที่กำลงถือผ้าเช็ดหน้าให้กับผู้ชมบนกำแพงขณะกำลังเดินเข้าตำหนักอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงปี ค.ศ. 1902 จนถึง 1908 ซูสีไทเฮาให้คณะทูตต่างชาติเข้าเฝ้าเกือบ 200 ครั้ง สะท้อนถึงท่าทีของราชสำนักจีนที่เปิดกว้างต่อสายตาสมาชิกต่างชาติมากขึ้น นอกจากนี้ พระนางยังสานสัมพันธ์กับสตรีซึ่งเป็นภริยาของบรรดานักการทูต เป็นไปได้ว่าซูสีอาจนึกถึงความสำเร็จจากการเชิญภริยาทูตมาที่วังเมื่อปี ค.ศ. 1898 การให้สิทธิพิเศษในการเข้าเฝ้า การต้อนรับอย่างโอ้อำ การมอบของกำนัล และการแสดงมหรสพ อาทิ

⁶¹ Edward J. M. Rhoads, "Conclusion," in *Manchus and Han: Ethnic Relations and Political Power in Late Qing and Early Republican China, 1861-1928* (Seattle: University of Washington Press, 2000), 285, <http://www.jstor.org/stable/j.ctvtz6b.11>.

จิวปักกิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างสตรีด้วยกันมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการทูตให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งส่งผลดีต่อภาพลักษณ์ของพระนางซูสีไทเฮา⁶² อาจมองได้ว่า การสร้างปฏิสัมพันธ์กับสตรีต่างชาติเป็นการแสดงบทบาททางเพศสภาพของซูสีไทเฮาผ่านกิริยา ความอ่อนโยน และการมอบไมตรีจิตตามแบบที่สังคมกำหนดให้เป็นคุณลักษณะของสตรี กล่าวคือ พระนางสามารถเลือกใช้ความเป็นหญิงเป็นเครื่องมือในการสานสัมพันธ์ทางการทูต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด gender performativity ของจูดิธ บัตเลอร์ ที่มองว่าเพศสภาพมิใช่สิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่ถูกประกอบสร้างผ่านการแสดงออกซ้ำ ๆ⁶³ ดังนั้น เธอจึงให้คณะทูตและภริยาเข้าเฝ้าเมื่อกลับมาถึงเพียงยี่สิบวัน โดยนับวันบัลลังก์ที่ไม่มีฉากกั้น ซึ่งซาร่าห์บันทึกว่าการต้อนรับครั้งนี้ดูสง่างามและสมเกียรติ⁶⁴

ภาพที่ 6 ภาพถ่ายพระนางซูสีไทเฮากำลังจับมือกับซาร่าห์ ถ่ายที่พระราชวังฤดูร้อนเมื่อรัชศก Guangxu ปีที่ 29 (光緒癸卯年) ซึ่งตรงกับ ค.ศ. 1903, Xunling, *The Empress Dowager Cixi with Foreign Envoys' Wives in Leshoutang, Summer Palace, Beijing*, ca. 1903-1905, glass plate negative, National Museum of Asian Art Archives, Smithsonian Institution, Washington, D.C., item no. FSA A. 13 SC-GR-249, <https://www.si.edu/object/archives/components/sova-fsa-a-13-ref7>.

นอกจากนี้ ซูสีไทเฮายังทรงจัดงานเลี้ยงแบบไม่เป็นทางการเพื่อรับรองบรรดาสตรีจากเขตสถานทูต โดยเสด็จมาปรากฏตัวด้วยพระองค์เองเพื่อสนทนากับเหล่าสตรีโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากซูสีไม่ทราบธรรมเนียมการจัดงานเลี้ยงแบบตะวันตก จึงยึดรูปแบบตามธรรมเนียมจีนในการจัดงาน เช่น การใช้ผ้าสีแดงสดปูโต๊ะและการจัดวางผลไม้มงคลเป็นชั้น ๆ เมื่อทราบความเห็นชาวต่างชาติเกี่ยวกับการจัดโต๊ะดังกล่าว เธอจึงรู้สึกอับอายเป็นอันมาก และมีการปรับรูปแบบการจัดงานให้เป็นแบบตะวันตกมากขึ้น โดยใช้ผ้าปูโต๊ะสีขาว พร้อมจัดวางแชมเปญและแจกันแก้วประดับดอกไม้ การปรับรูปแบบงานเลี้ยงให้เป็นแบบตะวันตกสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของซูสีไทเฮาในการปรับตัวเองเข้าหาตะวันตก

⁶² Warner, *The Dragon Empress*, 247; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 371-372; Perdue and Sebring, "The Boxer Uprising – II"; Roberts, "The Empress Dowager's Birthday," 183.

⁶³ Butler, *Gender Trouble*, quoted in Schep, "The Limits of Performativity," 865; Butler, "Performative Acts and Gender Constitution," 526.

⁶⁴ Conger, *Letters from China*, 217, quoted in Chang, *Empress Dowager Cixi*, 372; Roberts, "The Empress Dowager's Birthday," 186.

ในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ยิ่งไปกว่านี้ ในช่วงฤดูร้อน ซูสียังเชิญพวกผู้หญิงต่างชาติมาร่วมปิกนิกที่เกาะกลางทะเลสาบในพระราชวังฤดูร้อน โดยมีการจัดเรือพร้อมขันที่เป็นผู้พายข้ามทะเลสาบเพื่อเข้าร่วมงานดังกล่าว เพื่อสร้างความใกล้ชิดและความไว้วางใจมากยิ่งขึ้น พระนางแสดงความเอาใจใส่ต่อชาวต่างชาติด้วยการศึกษาเรื่องราวส่วนตัวของพวกเธอ เธอล่ายินดีกับผู้ที่เพิ่มมีหลาน และเสียใจกับผู้ที่สูญเสียบิดามารดา อีกทั้ง ซูสียังประเคนของกำนัลให้กับแขกชาวต่างชาติ ทุกครั้งที่มาเข้าเฝ้าอย่างพุ่มเฟิย เช่น แหวนทองคำประดับไข่มุก เครื่องประดับที่ทำด้วยหยก มัดไหม จนกระทั่งสุนัขพันธุ์ปักกิ่งของพระนางเองใส่ในตะกร้าที่รองด้วยผ้าซาตินสีแดงให้กับพวกภริยาทูต นอกจากนี้ยังจัดส่งอาหารหรูหราชุดใหญ่ไปยังที่พักส่วนตัวในเขตสถานทูตอีกด้วย ยิ่งไปกว่านี้ พระนางยังส่งกล้วยไม้และโบตันที่ยกมาทั้งกระถางจากสวนตนเองไปยังสถานทูต บ้างก็ให้เป็นเค้กและใบชาพร้อมคำอวยพรจากพระนางเอง เป็นต้น จนกระทั่ง พวกทูตรู้สึกว่พระนางกำลังติดสินบนภรรยาตนเอง จึงขอให้งดมอบของกำนัล ซึ่งทำให้พระนางรู้สึกสะท้อนพระทัย เมื่อพบสตรีชาวต่างชาติ บ่อยครั้งที่พระนางหลั่งน้ำตาพร้อมจับมือของสตรีชาวต่างชาติคนหนึ่งไว้แล้วเอื้อนเอ่ยว่าเสียใจต่อเหตุการณ์ที่พวกนักมวยก่อความวุ่นวาย และสัญญาว่าจะไม่เกิดเรื่องเช่นนี้อีก อย่างไรก็ตาม ซาร่าห์ ไพค์ คองเกอร์มองว่าการได้รับของกำนัลไม่ใช่เรื่องเสียหาย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าวิธียอมรับของกำนัลของซูสีมีผลบวกในทางการทูต ซาร่าห์เป็นสตรีชาวต่างชาติคนหนึ่งทีพระนางซูสีทรงมีไมตรีด้วยเสมอ พระนางจับมือด้วย (ดูภาพที่ 6) และมอบของกำนัลให้เป็นประจำ ครั้งหนึ่ง พระนางจับมือเธอไว้ แล้วถอดแหวนทองคำประดับมุกวงใหญ่ออกจากรั้วมาสวมให้เธอ พร้อมทั้งถอดกำไลมาสวมที่ข้อมือของเธอด้วย นอกจากนี้ พระนางยังเคยหยิบรูปปั้นเด็กผู้ชายที่ทำด้วยหยกจากชั้นวางของ แล้วนำมายัดใส่มือ พร้อมกำชับไม่ให้เธอบอกใคร⁶⁵

เพื่อให้การสานสัมพันธ์ทางการทูตกับชาวตะวันตกเป็นไปอย่างราบรื่น ซูสีไทเฮาจึงให้ลุยซา เพียร์สัน (Louisa Pierson) ที่มีบิดาเป็นพ่อค้าชาวอเมริกันกับมารดาชาวจีน ซึ่งแต่งงานกับอี้ว์ เกิง (裕庚) เอกอัครราชทูตจีนประจำประเทศฝรั่งเศสที่นับว่าเป็นข้าราชการจีนคนหนึ่งที่มีความคิดก้าวหน้าของยุค พร้อมกับลูกสาวทั้งสองที่มีชื่อว่า อี้ว์ เตอหลิง (裕德齡) และอี้ว์ หรงหลิง (裕容齡) ซึ่งได้รับการศึกษาแบบตะวันตก เข้าวังในฐานะนางในเมื่อทราบว่ครอบครัวอี้ว์ เกิงเดินทางมาถึงประเทศจีนเมื่อต้นปี ค.ศ. 1903 พระนางซูสีต้องการให้ทั้งสามทำหน้าที่ให้คำปรึกษาเรื่องมารยาททางการทูตและความรู้เกี่ยวกับโลกตะวันตก และเป็นล่ามเวลาต้องสนทนากับชาวต่างชาติ ซึ่งทั้งสามสามารถพูดภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสได้อย่างคล่องแคล่ว⁶⁶ ซูสีไทเฮาทรงตรัสกับทั้งสามว่า “ฉันภูมิใจในพวกเจ้า จะให้พวกต่างชาติได้เห็นว่ สตรีแมนจูของเรานั้นก็สามารถพูดได้หลายภาษา มิใช่เพียงภาษาของตน”⁶⁷ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงเจตนาพระนางในการใช้ทั้งสามในฐานะสตรีในวังที่เชี่ยวชาญภาษาตะวันตกเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความเปิดกว้างและความก้าวหน้าของราชสำนัก อีกทั้งสื่อให้ชาติตะวันตกเห็นว่าราชสำนักได้เปลี่ยนแปลงและพร้อมปรับตัวเข้าสู่โลกใหม่ อีกด้านหนึ่ง ซูสียังสามารถใช้ทั้งสามเป็นเครื่องมือในการควบคุมการสื่อสาร

⁶⁵ Warner, *The Dragon Empress*, 255; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 375-376.

⁶⁶ Ibid., 385-388; Roberts, "The Empress Dowager's Birthday," 184; Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 10; Thomas F. Millard, "Foreword," in *Two Years in the Forbidden City*, by Princess Der Ling (New York: Moffat, Yard and Company, 1911), vii-viii.

⁶⁷ Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 36.

ระหว่างชาวต่างชาติกับจักรพรรดิทงจี่ที่ทรงสั่งเต๋อหลิงไว้ว่า “เมื่อใดที่มีพวกหญิงต่างชาติมาที่วัง เจ้าต้องอยู่ใกล้จักรพรรดิไว้เสมอ เพื่อว่าหากพวกนางพูดกับพระองค์ เจ้าจะได้ทำหน้าที่ล่ามได้ทันที”⁶⁸ ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นเพราะซุสต้องการป้องกันไม่ให้ชาวต่างชาติมีโอกาสโหม่นนำจักรพรรดิในเรื่องการปฏิรูป⁶⁹

ซุสไทเฮายังเชื่อเชิญหญิงชาวต่างชาติในแวดวงการทูตมาที่ห้องบรรทมของพระนางเอง ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่เต็มไปด้วยความหมายในเชิงสตรีเพศ⁷⁰ ตามธรรมเนียมทางการทูต ที่ทุกส่วนตัวนับว่าเป็น “พื้นที่ผู้หญิง” การจัดงานเลี้ยงที่บ้านพักส่วนตัวของทูตเป็นวิธีสานสัมพันธ์ทางการทูตที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่งที่เจ้าบ้านสามารถแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นและความไว้วางใจที่มีต่อแขก⁷¹ นอกจากนี้ยังสะท้อนว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐต้องพึ่งพาความสัมพันธ์ส่วนตัวด้วยเช่นกัน ซึ่งมักได้ผลดีในสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการ เช่น งานเลี้ยงหรือการพบปะในพื้นที่ส่วนตัวดังกล่าว ภริยาทูตจึงมักถูกคาดหวังให้รับหน้าที่ในการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำความรู้จักและการสานสัมพันธ์ระหว่างทูตจากประเทศต่าง ๆ ทั้งนี้ เหล่าภริยาทูตยังมีบทบาทในการช่วยผ่อนคลายและลดความตึงเครียดระหว่างรัฐ⁷² เพื่อตอบแทนมิตรจิตที่ซุสมอบให้ ซาร่าห์จึงเชิญสตรีจากราชสำนักจีนมาทานอาหารมื้อเบา ๆ ที่สถานทูตอเมริกัน ซึ่งซาร่าห์ได้ให้ข้อมูลแก่นายทหารอเมริกันระดับสูงว่า สตรีราชสำนักจีนเหล่านี้มีการสนทนาในประเด็นทางการเมือง เช่น ปัญหาแมนจูเรีย ตลอดจนเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลจีน เป็นไปได้อย่างยิ่งว่าซุสไทเฮาได้เตรียมให้หญิงเหล่านี้ทำการบ้านมาอย่างดีโดยอาศัยคำแนะนำจากสามสาวตระกูลอีวี่ เนื่องจากพระนางทราบดีว่าชาวตะวันตกเคารพผู้หญิงที่มีสติปัญญา และสามารถแสดงความคิดเห็นเป็นของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากช่วงเวลาก่อนหน้านั้นที่สตรีในราชสำนักส่วนใหญ่รวมทั้งซุสเองแทบไม่มีความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกจีนเลย⁷³ การใช้พื้นที่ส่วนตัวและบทบาทของผู้หญิงในการทูตดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมที่ว่า “The personal is political.” (เรื่องส่วนตัวคือเรื่องการเมือง) และ “The international is personal.” (เรื่องสากลคือเรื่องส่วนตัว) กล่าวคือ พื้นที่และความสัมพันธ์ของผู้หญิงซึ่งมักมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวนั้น แท้จริงแล้วเชื่อมโยงกับการเมืองและการสานสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างรัฐ ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าการเมืองระหว่างประเทศมิได้ดำเนินอยู่เพียงในพื้นที่และบทบาทของบุรุษเท่านั้น⁷⁴ ในความหมายนี้ พื้นที่ส่วนตัวไม่ได้เป็นเพียงฉากทางการเมืองเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ที่ซุสไทเฮาใช้แสดงและผลิตซ้ำบทบาทความเป็นหญิงในทางการเมือง ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วย

⁶⁸ Ibid., 268.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Chang, *Empress Dowager Cixi*, 376.

⁷¹ Rosemary Foot, “Review of Where Are the Women? The Gender Dimension in the Study of International Relations,” *Diplomatic History* 14, no. 4 (1990): 620, <http://www.jstor.org/stable/24912069>.

⁷² Ibid., 620-621.

⁷³ Roberts, “The Empress Dowager’s Birthday,” 183-184; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 378; Johnston, *Twilight in the Forbidden City*, 50.

⁷⁴ Cynthia Enloe, *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics* (Berkeley: University of California Press, 2000), 195-197.

แนวคิด gender performativity ของบัตเลอร์ที่เสนอว่าเพศสภาพมิได้เป็นสิ่งที่มียุ่โดยธรรมชาติ แต่ถูกประกอบสร้างผ่านการแสดงซ้ำ ๆ⁷⁵

สาเหตุที่พระนางซูสีไทเฮาเลือกสร้างปฏิสัมพันธ์กับบรรดาสตรีจากสถานทูตสามารถทำความเข้าใจได้ผ่านกรอบคิดสตรีนิยมที่มองว่าเพศสภาพเป็นโครงสร้างทางสังคมที่กำหนด ภายใต้โครงสร้างดังกล่าว สังคมมักคาดหวังให้ผู้หญิงต้องสงบเสงี่ยม ประณีประนอม และรักสันติมากกว่าผู้ชาย ส่งผลให้พวกเธอมีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรงน้อยกว่าผู้ชาย ในขณะเดียวกันก็ได้กดทับลักษณะแบบเดียวกันนี้ในผู้ชาย อย่างไรก็ดี ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงจะรักสันติหรือประณีประนอมโดยธรรมชาติ หากแต่เป็นผลของการหล่อหลอมทางสังคม⁷⁶

สังคมจีนได้กำหนดบทบาทระหว่างบุรุษและสตรีตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น (206 ปีก่อนคริสต์ศักราช - ค.ศ. 219) โดยวางไว้ให้ผู้ชายเป็นผู้กุมอำนาจทางการเมืองและการปกครอง ในขณะที่ผู้หญิงต้องอยู่ภายใต้กรอบจารีตปฏิบัติ “三從四德” (สามค้อยตาม สี่คุณธรรม) ซึ่งเน้นให้ผู้หญิงสงบเสงี่ยม อยู่บ้าน และเชื่อฟังผู้ชาย แม้กระทั่งต้องเชื่อฟังบุตรเมื่อสามีเสียชีวิต นอกจากนี้ ยังมีการเสนอแนวคิดที่ว่าสตรีไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง⁷⁷ ถึงกระนั้น สถานะของสตรีในสังคมจีนแบบจารีตไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงด้านเดียว หากยังเปิดช่องทางให้สตรีบางกลุ่มสามารถมีอำนาจได้ โดยเฉพาะสตรีที่มีสถานะเป็นแม่ม่ายของจักรพรรดิ แนวคิดเรื่อง paradox of widowhood (ภาวะย้อนแย้งของความเป็นแม่ม่าย) ชี้ให้เห็นว่า สถานะดังกล่าวเป็นทั้งข้อจำกัดทางจารีตและแหล่งที่มาของอำนาจในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ สถานะการเป็นแม่ม่ายของจักรพรรดิถูกจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าขุนนาง เนื่องจากมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการสืบทอดความต่อเนื่องของราชวงศ์และการธำรงรักษาจารีตประเพณี ในแง่นี้ พระนางซูสีไทเฮาจึงสามารถหยิบใช้วัฒนธรรมจีนเพื่อเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองและความชอบธรรมในการออกว่าราชการได้⁷⁸ ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาในบริบทของราชวงศ์ชิงซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมแมนจู สตรีชาวแมนจูมีพื้นที่และบทบาทมากกว่าสตรีชาวฮั่น ดังนั้น การที่พระนางซูสีไทเฮาจะมีอำนาจเหนือกว่าบุรุษในช่วงเวลาหนึ่งจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่ผิดปกติอย่างสิ้นเชิง⁷⁹

⁷⁵ Butler, *Gender Trouble*, quoted in Schep, “The Limits of Performativity,” 865; Butler, “Performative Acts and Gender Constitution,” 526.

⁷⁶ Jacquelyn Bigio and Rachel Vogelstein, “The Case for Women’s Participation in Security,” in *How Women’s Participation in Conflict Prevention and Resolution Advances U.S. Interests* (New York: Council on Foreign Relations, 2016), 6, <http://www.jstor.org/stable/resrep05783.5>; Laura Sjoberg, “Seeing Sex, Gender, and Sexuality in International Security,” *International Journal* 70, no. 3 (2015): 442, <http://www.jstor.org/stable/24709442>; Foot, “Review of Where Are the Women? The Gender Dimension in the Study of International Relations,” 619.

⁷⁷ ศิริวรรณ วรชัยยุทธ, “แม่ และ เมีย” บทบาทของผู้หญิงในสังคมจีน, ใน *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริงและภาพแทน*, บรรณาธิการโดย พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559), 249, 256; Gao Xiongya, “Women Existing for Men: Confucianism and Social Injustice against Women in China,” *Race, Gender & Class* 10, no. 3 (2003): 116, <http://www.jstor.org/stable/416750091>.

⁷⁸ Shiou-yun Fang, “Images, Ideas and Reality: Empress Dowager Cixi’s Self-Image and Western Understandings of Cixi” (PhD diss., Department of History of Art, University of Glasgow, 2006), xx-xxi.

⁷⁹ Evelyn S. Rawski, “Imperial Women,” in *The Last Emperors: A Social History of Qing Imperial Institutions* (California: University of California Press, 1998), 127-159.

ภาพที่ 7 ภาพถ่ายพระนางซูสีไทเฮาในชุดเจ้าแม่กวนอิมเมื่อปี ค.ศ. 1903, Xunling, *The Empress Dowager Cixi in the Guise of Avalokitesvara*, 1903, glass plate negative, National Museum of Asian Art Archives, Smithsonian Institution, Washington, D.C., item no. FSA A.13 SC-GR-246, <https://www.si.edu/object/archives/components/sova-fsa-a-13-ref4>.

เพื่อยกระดับของตนให้เหนือกว่าจักรพรรดิ และสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจปกครองรัฐ ซูสีไทเฮายังทำให้ตนเองเป็นเพศชายด้วยการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ นอกเหนือไปจากการทำให้จักรพรรดิอยู่ในสถานะรอง ผ่านการคัดเลือกจักรพรรดิด้วยพระองค์เองและสถาปนาตนเป็นผู้สำเร็จราชการ ดังจะเห็นได้จากกรณีจักรพรรดิกวงซวี่ที่เธอเลือกให้มาขึ้นครองราชย์ตั้งแต่อายุเพียงสามขวบ ซูสียังสอนให้จักรพรรดิเด็กเรียกเธอว่า “ซินป้าปะ” (親爸爸) (หมายถึง “พ่อผู้เป็นที่รัก”) และให้เรียกว่า “หวงป้าปะ” (皇爸爸) (หมายถึง “พ่อหลวง”) นอกจากนี้ยังให้ผู้อื่นเรียกว่า “เหล้าฝัวเย” (老佛爺) หรือ “พระโพธิสัตว์เฒ่า” โดยคำว่า “爺” ในชื่อนี้เป็นคำเรียกที่ใช้กับเพศชายที่มีอำนาจ ความอาวุโสหรือความศักดิ์สิทธิ์ เช่น พ่อผู้ชายที่มีอายุ หรือเทพเจ้าชาย⁸⁰ แต่หลังยังคงกล่าวว่า พระนางซูสียังให้เรียกเธอว่า “เหลาจู่จง” (老祖宗) หรือ “บรรพบุรุษผู้ยิ่งใหญ่”⁸¹ แม้คำนี้จะไม่เป็นคำที่ระบุถึงเพศชายโดยตรง แต่การนับถือบรรพชนและการสืบสายตระกูลมักยึดสายสกุลฝ่ายชายตามหลักปรัชญาขงจื๊อ ดังนั้น คำนี้จึงเกี่ยวข้องกับเพศชายเช่นกัน จากประเด็นดังกล่าว การใช้พระนามแบบเพศชายอาจมองได้ว่าเป็น the performance of masculinity (การแสดงบทบาทความเป็นชาย) กล่าวคือ พระนางทรงใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพของตนให้สอดคล้องกับบทบาทผู้ปกครองในระบบจารีตที่ผูกโยงกับเพศชาย ดังนั้น ความเป็นชายในที่นี้จึงไม่ใช่สารัตถะ แต่เป็นสิ่งที่พระนางทรงหยิบใช้และแสดงออกอย่างมียุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของตน⁸²

⁸⁰ ทวีรัฐ สองเมือง, “ซูสีไทเฮา,” 268.

⁸¹ Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 20.

⁸² Butler, *Gender Trouble*, quoted in Schep, “The Limits of Performativity,” 865; Butler, “Performative Acts and Gender Constitution,” 526.

ภาพที่ 8 หน้าแรกของปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร (The Heart Sutra of Prajnaparamita) หรือ “ซินจิง” (心經) ซึ่งเป็นผลงานจากลายพระหัตถ์ของซูสีไทเฮา ปี ค.ศ. 1904, 澎湃新闻, “作为观音的慈禧: 从宫廷到公众的慈禧像,” 鳳凰網, 2024 年 10 月 24 日, [https://h5.ifeng.com/c/vivoArticle/v002mfFmdV1t5TBbSied3dtZFFqrWXo8WtDEcjVlgySR3Ws__?](https://h5.ifeng.com/c/vivoArticle/v002mfFmdV1t5TBbSied3dtZFFqrWXo8WtDEcjVlgySR3Ws__?isNews=1&showComments=0) isNews=1&showComments=0.

พระนางซูสีไทเฮายังทรงโปรดการฉลองพระองค์เลียนแบบเจ้าแม่กวนอิมในยามว่าง ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ในศาสนาพุทธที่ชาวตะวันตกรู้จักกันในนาม “Goddess of Mercy” หรือ “เทพีแห่งความเมตตา” ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 7 ซึ่งพระนางยืนประทับอยู่หน้าฉากใต้ป้ายที่มีตัวอักษรเขียนว่า “普陀山觀音大士” หมายถึง “เจ้าแม่กวนอิมแห่งผู่ถัวซาน”⁸³ เจ้าแม่กวนอิมมีที่มาจากพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในช่วงคริสต์ศตวรรษแรก ๆ ในฐานะเทพเจ้าชาย ภายหลังจึงแปรเปลี่ยนเพศสภาพเป็นสตรี และในบางคดียังเชื่อว่าสามารถปรากฏกายได้ทั้งในร่างชายและหญิง ภาพลักษณ์ของพระองค์ยังเชื่อมโยงกับตำนานองค์หญิงเมี่ยวซัน (妙善公主) ที่ปฏิเสธการแต่งงานตามความประสงค์ของบิดา และปลีกตัวไปปฏิบัติสมาธิตามแบบพุทธศาสนา⁸⁴ การที่ซูสีไทเฮาเปรียบตนเองกับเจ้าแม่กวนอิมผ่านการใช้พระนาม “เหล่าผัวเ” กับการแต่งกายเลียนแบบพระโพธิสัตว์ดังกล่าว รวมทั้งใช้ความอ่อนโยนตามแบบคุณลักษณะของหญิงเพื่อปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ สะท้อนให้เห็นว่าพระนางไม่ได้ยึดติดอยู่กับภาวะความเป็นหญิงหรือชายเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังสามารถสวมและหยิบใช้ความเป็นชายและความเป็นหญิงในการแสดงบทบาทตามบริบทที่เอื้อประโยชน์ต่ออำนาจของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับคติของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่มีความลื่นไหลของเพศสภาพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎีว่าด้วยการแสดงบทบาททางเพศสภาพ (gender performativity) ที่มองว่า ความเป็นชายและความเป็นหญิงคือการแสดง ยิ่งไปกว่านี้ ยังชี้ให้เห็นว่าเพศสภาพไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว หยุดยิ่ง และกำหนดมาพร้อมมนุษย์ตั้งแต่เกิดตั้งที่แนวคิดสาระัตถนิยม (essentialism) เสนอ แต่เป็นสิ่งที่ถูกแสดงและปรับใช้ได้อย่างยืดหยุ่นตามบริบท

⁸³ “ผู่ถัวซาน” เป็นเกาะแห่งหนึ่งที่อยู่นอกชายฝั่งมณฑลเจ้อเจียง (浙江) ที่นับว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพุทธแบบจีน

⁸⁴ Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 224-225; Johnston, *Twilight in the Forbidden City*, 70; Hogge, “The Empress Dowager and the Camera”; Cathryn Bailey, “Embracing the Icon: The Feminist Potential of the Trans Bodhisattva, Kuan Yin,” *Hypatia* 24, no. 3 (2009): 179, <http://www.jstor.org/stable/20618170>; P. Steven Sangren, “Female Gender in Chinese Religious Symbols: Kuan Yin, Ma Tsu, and the ‘Eternal Mother’,” *Signs* 9, no. 1 (1983): 7, <http://www.jstor.org/stable/3173660>.

พระนางซูสีไทเฮายังสั่งให้วาดภาพเหมือนของตนเองในคราบเจ้าแม่กวนอิมดังที่จะเห็นได้จากภาพที่ 8 ซึ่งเป็นภาพที่ปรากฏบนหน้าแรกของ “ซินจิง” โดยพระนางนั่งบนดอกบัวสีชมพู ถือกิ่งหลิวและถ้วยมีแจกันน้ำมนต์และพระสูตรวางอยู่หน้าขา สวมผ้าคลุมลายใบไผ่และกาสาหวัดสี มีรัศมีวงแสงสีแดงดูเปลวเพลิงแผ่ออกมาจากพระวรกาย ซึ่งแสดงถึงสถานะประดุจเทพเจ้าของพระนาง พระนางมักมอบพระสูตรที่มีภาพดังกล่าวแก่เหล่าขุนนางเป็นของขวัญ การยกระดับตนเองให้เป็นเทพศักดิ์สิทธิ์ด้วยการสอดแทรกภาพดังกล่าวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพระสูตรสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการโยงอำนาจทางโลกเข้ากับอำนาจทางจิตวิญญาณเพื่อรักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมทางการเมืองของตนเองภายใต้สถานการณ์ที่มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางการเมือง อีกทั้งยังเพื่อฟื้นฟูความศักดิ์สิทธิ์ของราชวงศ์ชิงหลังขบวนการนักมวยที่ทำให้ราชวงศ์เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ ซูสีไทเฮาถูกนำเสนอภาพในเชิงลบตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนที่ 2 นอกจากนี้ การที่พระราชวังต้องห้ามในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจจักรพรรดิที่ไม่เปิดให้คนนอกเข้าถึงถูกทหารต่างชาติบุกยึด และต้องเปิดให้ชาวต่างชาติเข้าชมหลังจากเหตุการณ์ความวุ่นวายสงบ ทำให้อำนาจราชวงศ์เสื่อมมนตร์ขลัง⁸⁵ ยิ่งไปกว่านั้น การที่ซูสีไทเฮาเปรียบพระองค์เองกับเจ้าแม่กวนอิมยังแสดงถึงความศรัทธาที่มีต่อศาสนา แม้พระนางจะปรับตัวเองเข้าหาโลกตะวันตกด้วยการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ แต่ในใจลึก ๆ เธอก็ยังคงไม่ชอบคริสต์ศาสนา ดังที่จะเห็นได้จากการที่ซูสีตรัสกับเต๋อหลิงว่า “ฉันหวังว่าเธอจะไม่ใช้คริสเตียน เพราะถ้าเป็นแบบนั้น ฉันก็จะไม่มีวันรู้สึกได้เลยว่าเธอเป็นคนของฉันอย่างแท้จริง บอกฉันมาเถิดว่าเธอไม่ใช่” เพื่อความปลอดภัย เต๋อหลิงจึงจำต้องโกหกพระนางว่าไม่ได้เป็นคริสเตียน พระนางจึงแยมพระสรวล กล่าวชื่นชม และขอให้เธอยึดมั่นในศาสนาของตนเอง เพราะพระนางเศร้าใจที่คนจีนหลายคนกำลังละทิ้งศาสนาของบรรพชน และหันไปนับถือศาสนาคริสต์⁸⁶ ในอีกแง่หนึ่ง พระโพรสแตร์วอโลกิเตศวรได้รับการบูชาว่าเป็นผู้พิทักษ์ธรรมะซึ่งเป็นคำสอนอันล้ำค่าของพระพุทธองค์⁸⁷ ดังนั้น อาจตีความได้เช่นกันว่าซูสีไทเฮาต้องการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ว่าตนเองยึดมั่นในศาสนาแบบจีน แทนที่จะต่อต้านหรือปฏิเสธการเข้ามาของศาสนาคริสต์ในจีนอย่างเปิดเผยซึ่งอาจกระทบต่อภาพลักษณ์ของพระนางและความสัมพันธ์กับตะวันตก แม้พระนางยังคงหวาดระแวงต่อศาสนาคริสต์ และไม่ไว้วางใจพวกมิชชันนารีที่เข้าวังมาพร้อมกับบรรดาภริยาทูต⁸⁸

⁸⁵ Ibid.; Li, “Painting Empress Dowager Cixi as Guanyin for Missionaries’ Eyes,” 53-54; Hogge, “The Empress Dowager and the Camera”; Chou, “The Pen is Mightier Than the Sword,” 162; Perdue and Sebring, “The Boxer Uprising – II”

⁸⁶ Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 107-108, 307.

⁸⁷ Bailey, “Embracing the Icon,” 179.

⁸⁸ สำหรับตัวอย่างท่าทีของซูสีไทเฮาที่มีความหวาดระแวงต่อศาสนาคริสต์ และมีท่าทีที่ไม่ไว้วางใจมิชชันนารี ดู Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 209, 176-177.

ภาพที่ 9 ภาพเหมือนสีน้ำมันของซูสีไทเฮาที่จัดแสดงในงานนิทรรศการโลก, Katharine Carl, *The Empress Dowager, Tze Hsi, of China*, 1903, oil on canvas with camphor wood frame, National Museum of Asian Art Collection, Smithsonian Institution, Washington, D.C., accession no. S2011.16.1-2a-ap, https://www.si.edu/object/empress-dowager-tze-hsi-china:fsg_S2011.16.1-2a-ap.

ซูสีไทเฮายังใช้ภาพเหมือนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการฟื้นฟูภาพลักษณ์และการยืนยันความชอบธรรมทางการเมืองในฐานะที่เป็นผู้กุมอำนาจสูงสุดของแผ่นดินจีน ในปี ค.ศ. 1903 พระนางได้ว่าจ้างแคทธารีน เอ. คาร์ล (Katharine A. Carl) จิตรกรชาวอเมริกันให้วาดภาพเหมือนสีน้ำมันขนาดใหญ่ โดยแคทธารีนต้องพำนักร่วมเพื่อผลิตงานชิ้นดังกล่าวตั้งแต่เดือนกันยายนของปี 1903 จนถึงสิงหาคม 1904 ภาพเหมือนดังกล่าว (ดูภาพที่ 9) มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดแสดงต่อสายตาสาธารณชนในงานนิทรรศการโลก (world's fair) ที่เมืองเซนต์หลุยส์ สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นโอกาสสำคัญในการฟื้นฟูภาพลักษณ์และชื่อเสียงของซูสีไทเฮาในเวทีโลก และได้ส่งมอบให้เป็นของขวัญให้กับประธานาธิบดีธีโอดอร์ รูสเวลต์ (ค.ศ. 1858-1919) ในปี ค.ศ. 1905 หลังงานนิทรรศการสิ้นสุดลง อย่างไรก็ตาม การที่ซูสีไทเฮาทรงยินยอมให้มีการวาดภาพเหมือนของตนเองขณะที่ยังมีพระชนม์ชีพสะท้อนถึงการยอมก้าวข้ามชนบดั้งเดิมของจีนและทำที่ที่เปิดกว้างต่อการวาดภาพเหมือนแบบตะวันตกเพื่อเป้าหมายทางการเมือง แม้พระนางจะรู้สึกกระอักกระอ่วนใจ เนื่องจากตามธรรมเนียมของราชสำนัก ภาพเหมือนของบุคคลมักทำขึ้นเมื่อถึงแก่กรรมแล้วเท่านั้น เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นไหว้บูชาและรำลึกถึงผู้ล่วงลับ และพระนางเป็นคนที่มีความเชื่อเรื่องโชคลางเป็นอันมาก⁸⁹

อย่างไรก็ดี แม้ซูสีไทเฮาจะว่าจ้างแคทธารีนให้เขียนภาพเหมือนตามแบบศิลปะตะวันตก แต่ศิลปินชาวอเมริกันผู้นี้ก็ต้องสร้างผลงานให้สอดคล้องกับความต้องการและรสนิยมตามแบบศิลปะ

⁸⁹ Daisy Yiyong Wang, "Empresses of China's Forbidden City: New Perspectives on Qing Imperial Women," *Orientations* 49, no. 6 (2018): 41; Hogge, "The Empress Dowager and the Camera"; Yingying Huang, "Expo Fantasies: Time, Space, and the Transnational Vision in Three Late Qing Texts," *Modern Chinese Literature and Culture* 30, no. 2 (2018): 188, <https://www.jstor.org/stable/26895751>; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 380, 384-385; Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 200; Roberts, "The Empress Dowager's Birthday," 178.

ของราชสำนักจีน และท้ายที่สุดผลงานดังกล่าวยังต้องได้รับการอนุมัติจากซูสีไทเฮาอย่างเป็นทางการ ดังที่เต๋อหลิงบันทึกว่าเมื่อสมเด็จพระจักรพรรดินีเสด็จมาตรวจดูภาพเป็นครั้งสุดท้าย และเห็นว่าใบหน้าของพระองค์ถูกวาดให้ด้านหนึ่งมืด อีกด้านหนึ่งสว่าง ซึ่งเป็นเทคนิคการแรเงาแบบศิลปะตะวันตก จักรพรรดินีทรงคัดค้านและให้แคทธารีนวาดพระพักตร์ทั้งสองด้านให้เหมือนกัน⁹⁰ จากบันทึกของแคทธารีน เธอกล่าวว่าเธอรู้สึกหมดไฟ เจ็บปวดทางใจ และต่อต้านอยู่ในใจที่ต้องวาดภาพเหมือนของพระนางให้เป็นไปตามขนบแบบจีน สุดท้ายก็ต้องยอมจำนนต่อสิ่งที่ไม้อาจหลีกเลี่ยงได้⁹¹ ยิ่งไปกว่านั้น ภาพเหมือนดังกล่าวยังนำเสนอซูสีไทเฮาในบุคลิกที่ดูอ่อนเยาว์กว่าความเป็นจริงอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเปรียบเทียบกับภาพถ่ายร่วมสมัยที่เผยแพร่ให้เห็นพระพักตร์ของพระนางตามอายุ (ดูภาพที่ 6) การเลือกนำเสนอเช่นนี้อาจตีความได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ทางการทูตของพระนางที่ต้องการปรับปรุงภาพลักษณ์ในสายตาตะวันตก เนื่องจากในช่วงขบวนการนักมวย คิลปินและสื่อตะวันตกมักถ่ายทอดภาพซูสีไทเฮาในลักษณะที่เน้นความชราและใบหน้าอัปลักษณ์ ซึ่งทำให้พระนางมีภาพลักษณ์เชิงลบในสายตาตะวันตก

นอกจากนี้ ภาพเหมือนดังกล่าวยังใช้เพื่อยืนยันความชอบธรรมทางการเมืองในฐานะที่พระนางเป็นผู้กุมอำนาจสูงสุด เห็นพระเศียรในภาพ ปรากฏตัวอักษรจีนที่ระบุพระอิสริยยศว่า “สมเด็จพระจักรพรรดินีซูสี พระพันปีหลวงแห่งราชวงศ์ชิง” (大清國慈禧皇太后) ซึ่งในภาพถ่ายอื่น ๆ ของพระนางส่วนใหญ่ก็มักปรากฏพระอิสริยยศต่าง ๆ ในทำนองเดียวกัน ซึ่งให้เห็นถึงบารมีและอิทธิพลทางการเมืองภายในราชสำนัก ที่บริเวณใกล้ขอบด้านซ้ายของกลางภาพเหมือนชิ้นนี้ยังมีตราประทับที่มีขนาดเล็กของจักรพรรดิฉู่ซวี่ ซึ่งมีเจตนาเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงถวายพระพรซูสีไทเฮาและรับรองภาพดังกล่าว หรืออาจตีความได้เช่นกันว่าพระองค์ทรงรับรองอำนาจที่เหนือกว่าของพระนาง เมื่อพระนางว่าราชการที่พระราชวังฤดูร้อน พระนางจะมีบัลลังก์ที่ตั้งอยู่ตรงจุดกึ่งกลางซึ่งมีขนาดใหญ่และอยู่สูงกว่าบัลลังก์ของจักรพรรดิที่มีตำแหน่งอยู่ทางด้านซ้ายของพระนางเสมอ การใส่ข้อความภาษาจีนรวมทั้งตราประทับลงในภาพวาดไม่ได้อยู่ในแผนการวาดภาพของแคทธารีนตั้งแต่แรก ยิ่งไปกว่านั้น ก่อนหน้านั้น ภาพเหมือนจักรพรรดิไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อให้บุคคลภายนอกเข้าชม เนื่องจากสวอร์ดมอบสิทธิอันชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครองผ่านแนวคิดอาณัติแห่งสวรรค์ (天命) อยู่แล้ว แต่การที่ซูสียอมให้เผยแพร่ภาพวาดและภาพถ่ายของตนเองต่อหน้าสาธารณชนทั้งภายในและภายนอกจีน อาจเป็นเพราะพระนางต้องการใช้ภาพเหมือนเพื่อยืนยันว่าในอำนาจสูงสุดของพระนาง เนื่องจากโลกตะวันตกตำหนิพระนางจากการก่อรัฐประหาร อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ที่ผู้นำทางการเมืองต้องมีปฏิสัมพันธ์กับพันธมิตรทางการเมือง ประชาชน และประชาคมนานาชาติผ่านการสร้างภาพเหมือน ภาพเหมือนสีน้ำมันดังกล่าวยังถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ ช่วงระหว่างการวาด ภาพเหมือนของพระองค์ต้องได้รับการปฏิบัติราวกับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้กระทั่งอุปกรณ์ในการวาดก็ถูกยกระดับให้มีความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกัน วันเริ่มต้นและสิ้นสุดของการวาดภาพก็ยังต้องกำหนดตามหลักโหราศาสตร์จีน และมี

⁹⁰ Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 352.

⁹¹ Katharine A. Carl, *With the Empress Dowager of China* (New York: The Century Co., 1905), quoted in Hogge, “The Empress Dowager and the Camera”

การคาดหวังให้ผู้ชมภาพเคารพบูชาภาพเหมือนของพระนาง เช่นเดียวกับการมอบภาพถ่ายของพระนางเป็นของขวัญแก่บรรดาขุนนางคนสนิท ซึ่งขุนนางที่รับมอบต้องส่งให้ลูกหลานเคารพบูชาภาพพระนางซูสีเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์⁹²

ภาพที่ 10 ภาพเหมือนพระนางซูสีไทเฮาที่ถ่ายโดยชวินหลิงในปี ค.ศ. 1903, Xunling, *The Empress Dowager Cixi*, 1903, gelatin silver print, National Museum of Asian Art Archives, Smithsonian Institution, Washington, D.C., item no. FSA A2009.02 04, <https://www.si.edu/object/archives/components/sova-fsa-a2009-02-ref1>.

นอกจากการวาดภาพเหมือนสีน้ำมัน การถ่ายภาพซึ่งนับว่าเป็นสื่อใหม่ที่เพิ่งนำเข้ามาในวังก็นับว่ามีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูภาพลักษณ์และยืนยันความชอบธรรมทางการเมืองเช่นเดียวกันระหว่างปี ค.ศ. 1903-1904 พระนางซูสีไทเฮาถ่ายภาพเหมือนเป็นจำนวนมาก บางภาพมอบให้กับผู้นำต่างชาติหรือบุคคลสำคัญที่มาจากต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับมารยาททางการทูตแบบตะวันตกที่มักจะมีการมอบภาพพระราชหรือพระราชนิเป็นของขวัญในนามรัฐ บ้างก็มอบให้ขุนนางคนสำคัญ และมีการทำสำเนาเพื่อวางจำหน่ายบนท้องถนนในจีน หลังจากซูสีไทเฮาทอดพระเนตรภาพถ่ายของเต๋อหลิงและทรงทราบว่าอ้าวี่ ชวินหลิง (裕勛齡) พี่ชายของเธอเคยศึกษาเทคนิคการถ่ายภาพระหว่างพำนักที่กรุงปารีส พระนางจึงให้เรียกตัวชวินหลิงเข้าพระราชวังฤดูร้อนทันทีเพื่อทำหน้าที่ถ่ายภาพถวาย เช่นเดียวกับการวาดภาพเหมือน พระนางมีส่วนร่วมในการกำกับกับการถ่ายภาพ ทั้งในด้านการเลือกเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบฉาก ตลอดจนวันมงคลในการถ่าย เนื่องจากพระนางตั้งใจยึดถือขนบดั้งเดิมของภาพเหมือนจักรพรรดิเพื่อเป็นตัวแทนของทั้งจักรวรรดิ แม้จะทรงคุ้นเคยกับภาพของกษัตริย์ยุโรปที่เคยได้รับเป็นของขวัญมาก่อนก็ตาม หนึ่งในภาพที่ใช้เพื่อจุดประสงค์ทางการทูตคือภาพที่มอบเป็นของขวัญให้แก่อลิซ รูสเวลต์ (Alice Roosevelt) ลูกสาวของประธานาธิบดีธีโอดอร์ รูสเวลต์

⁹² Roberts, "The Empress Dowager's Birthday," 185, 189; Wang, "Emperors of China's Forbidden City," 41; Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 22; Peng, "Lingering between Tradition and Innovation," 158, 164; Chang, *Empress Dowager Cixi*, 348, 381; Hogge, "The Empress Dowager and the Camera"

เมื่อมาเยือนจีนในปี ค.ศ. 1905 (ดูภาพที่ 10) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการปรับแต่งภาพให้ใบหน้าของพระนางไว้ริ้วรอยและดูอ่อนกว่าวัย นอกจากนี้ ภาพดังกล่าวยังปรากฏดอกโบตั๋นในฉากซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความงามและความอ่อนเยาว์ และนกยูงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดินีผู้สำเร็จราชการ สอดคล้องกับการเลือกใช้สัญลักษณ์หงส์ในการวาดภาพเหมือน (ดูภาพที่ 9) แทนมังกรซึ่งเป็นสัญลักษณ์สูงสุดของจักรพรรดิ ทั้งนี้เพื่อยืนยันสถานะตนในฐานะสตรีผู้กุมอำนาจสูงสุดในแผ่นดินจีน ดังนั้น ภาพวาดและภาพถ่ายของพระนางซูสีไทเฮาจึงไม่ได้เป็นเพียงภาพแทนของบุคคล แต่ยังเป็นเครื่องมือที่พระนางใช้กำกับการแสดงเพศสภาพของตนออกสู่สายตาสาธารณชนอีกด้วย กล่าวคือ การเลือกเครื่องแต่งกาย สัญลักษณ์ ฉากประกอบ และการปรับพระพักตร์ให้ดูอ่อนเยาว์ ล้วนเป็นกระบวนการสร้างภาพของ “สตรีผู้ปกครอง” ปรากฏขึ้นอย่างมีแบบแผน การผลิตภาพเหล่านี้จึงอาจตีความได้ว่าเป็นการแสดงเพศสภาพควบคู่ไปกับการแสดงอำนาจทางการเมือง ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการจัดวางลูก “แอปเปิล” อย่างจงใจ ซึ่งคำนี้ในภาษาจีนเรียกว่า “ผิงกั๋ว” (蘋果) ฟ้องเสียงกับคำว่า “平國” ซึ่งหมายถึง “ทำให้ประเทศสงบสุข” อาจตีความได้ว่าซูสีไทเฮาอาจมีความประสงค์ให้บ้านเมืองมีความสงบสุขหลังความวุ่นวายของเหตุการณ์ขบวนการนักมวย⁹³

เมื่อพิจารณาผลลัพธ์ของยุทธศาสตร์การทูตของซูสีไทเฮาในการสานสัมพันธ์กับชาวต่างชาติภายหลังขบวนการนักมวย ความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติและภาพลักษณ์ของพระนางในสายตาชาวตะวันตกมีการปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มภริยาทูต เช่น ซาราห์ ฟอร์ด คองเกอร์ ภริยาทูตชาวอเมริกัน ซึ่งรู้สึกว่าการนางซูสีเป็นเสมือนเพื่อน และโกรธเคืองที่สื่อมวลชนตะวันตกเคยเผยแพร่ภาพลักษณ์ของพระองค์ในเชิงลบ เธอได้ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์อเมริกันเกี่ยวกับเรื่องราวของพระนางซูสีไทเฮาในเชิงบวก ทำให้ชาวอเมริกันเห็นอกเห็นใจในพระองค์มากขึ้น และเริ่มนำเสนอพระนางในฐานะผู้นำที่มีแนวคิดก้าวหน้าหลังจากมีการออกกฎหมายห้ามไม่ให้สตรีรัดเท้า นอกจากนี้ แม้จะไม่อาจฟันธงได้อย่างแน่ชัดว่าการทูตของพระนางเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้สหรัฐอเมริกาปรับลดค่าปฏิกรรมสงครามในปี ค.ศ. 1908 ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของซูสีไทเฮาในปีเดียวกัน แต่ก็ยากที่จะปฏิเสธได้เช่นกันว่าการทูตดังกล่าวเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม ชื่อเสียงของพระนางในประเทศกลับไม่ได้ดีขึ้นเท่าใดนัก นักปฏิรูปที่ลี้ภัยในต่างประเทศ เช่น คัง ไห่หวเหว ก็ยังคงโจมตีพระนางและมองว่าเธอคือผู้รับผิดชอบหลักต่อความล้มเหลวของจีน หลังการล่มสลายของราชวงศ์ชิง ความพยายามฟื้นฟูภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮาไม่อาจต้านทานงานประวัติศาสตร์ที่ดีพิมพ์ออกมาในภายหลัง ที่มองว่าพระนางเป็นสตรีที่ยึดติดอำนาจและเป็นต้นเหตุที่ทำให้จีนล้มเหลว⁹⁴

กล่าวโดยสรุป เพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์เชิงลบและพัฒนาความสัมพันธ์กับชาติตะวันตก ซูสีไทเฮาได้ดำเนินยุทธศาสตร์ทางการทูตที่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยปรับลดท่าทีที่แข็งกร้าวต่อชาติตะวันตก และเปิดโอกาสให้คณะทูตต่างชาติเข้าเฝ้ามากขึ้น พร้อมทั้งสานสัมพันธ์กับภริยาทูต อีกทั้งยังมีการใช้ภาพเหมือน

⁹³ Peng, “Lingering between Tradition and Innovation,” 157, 159, 162-163, 168-169; Hogge, “The Empress Dowager and the Camera”; Der Ling, *Two Years in the Forbidden City*, 216-218; Roberts, “The Empress Dowager’s Birthday,” 185, 187-188; Butler, *Gender Trouble*, quoted in Schep, “The Limits of Performativity,” 865; Butler, “Performative Acts and Gender Constitution,” 526.

⁹⁴ Chang, *Empress Dowager Cixi*, 378-379; Hogge, “The Empress Dowager and the Camera”

เป็นเครื่องมือทางการทูตและการเมืองเพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์และตอกย้ำความชอบธรรมทางการเมือง ภาพเหมือนที่มอบแก่ชาวต่างชาติคนสำคัญได้รับการปรับแต่งให้ดูดีอ่อนกว่าวัย และสอดแทรกสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อยืนยันสถานะในฐานะสตรีผู้ครอบครองอำนาจสูงสุดของจักรวรรดิจีน

4. บทสรุป

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาพลักษณ์ของพระนางซูสีไทเฮาได้รับการเผยแพร่ในทางลบในสื่อตะวันตก คือ การก่อรัฐประหารในปี ค.ศ. 1898 เพื่อยุติการปฏิรูปเพื่อทำให้จีนทันสมัยที่นำโดยจักรพรรดิฉุนชวี่ และการสนับสนุนขบวนการนักมวยอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1900 ซึ่งส่งผลให้โลกตะวันตกมองว่าพระนางเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านความทันสมัยและเป็นปฏิปักษ์ต่อชาวต่างชาติ ด้วยเหตุนี้ ภาพลักษณ์ของซูสีไทเฮายังถูกนำเสนอในฐานะเป็นผู้ปกครองที่โหดร้าย ล้าหลัง และเป็นภัยคุกคาม โดยสื่อตะวันตกมักวาดภาพพระนางในลักษณะหญิงชราและอัปลักษณ์ พร้อมทั้งใช้สื่อเลื่องอย่างเด่นชัดเพื่อสะท้อนแนวคิดเรื่อง “ภัยเหลือง”

เพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์เชิงลบและพัฒนาความสัมพันธ์กับชาติตะวันตก พระนางซูสีไทเฮาจึงปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยใช้ยุทธศาสตร์ทางการทูตที่มีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งประกอบด้วยการเปิดโอกาสให้คณะทูตต่างชาติเข้าเฝ้าบ่อยครั้ง การสานสัมพันธ์กับสตรีที่อยู่ในแวดวงการทูต และการใช้พื้นที่ส่วนตัวเพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้หญิงโดยเฉพาะ ซึ่งให้เห็นว่าพื้นที่ส่วนตัวและบทบาทของผู้หญิงสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางการทูตได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พระนางยังใช้ภาพเหมือนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปรับปรุงภาพลักษณ์และยืนยันความชอบธรรมทางอำนาจทางการเมือง ด้วยการมอบภาพเหมือนที่ได้รับการปรับแต่งให้ดูอ่อนเยาว์กว่าความเป็นจริง และการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อตอกย้ำสถานะของพระนางในฐานะผู้นำสตรีที่กุมอำนาจสูงสุดของเมืองจีน ที่สำคัญคือ ซูสีไทเฮายังแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับใช้เพศสภาพอย่างยืดหยุ่น โดยสามารถสลับใช้ทั้งความเป็นหญิงและความเป็นชายตามบริบทที่เอื้อต่อการเสริมสร้างอำนาจและความชอบธรรมทางการเมือง ซึ่งตอกย้ำแนวคิดทางทฤษฎีที่ว่าเพศสภาพไม่ใช่สารัตถะที่ตายตัว หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกแสดงและปรับใช้ได้อย่างยืดหยุ่นตามบริบททางสังคมและการเมือง

การศึกษาครั้งนี้จึงช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์จีนช่วงปลายราชวงศ์ชิง โดยเฉพาะในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักกับชาวต่างชาติ โดยชี้ให้เห็นว่าการทูตไม่ได้จำกัดเพียงการดำเนินนโยบายอย่างเป็นทางการของรัฐเท่านั้น หากยังเกิดขึ้นผ่านการทูตส่วนตัว เครือข่ายสตรี และการใช้ภาพแทนของผู้ปกครองด้วย การวิเคราะห์ดังกล่าวช่วยให้เห็นบทบาทของพระนางซูสีไทเฮาในมิติที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ พระนางไม่ได้เป็นเพียงผู้ปกครองที่ถูกมองว่าอนุรักษนิยมและต่อต้านชาวต่างชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ที่สามารถปรับใช้ยุทธศาสตร์การทูตได้อย่างยืดหยุ่น

รายการอ้างอิง

- ชเนตตี ทินนาม. “ผู้หญิงในมุมมองสตรีนิยม.” ใน *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริง และภาพแทน, บรรณาธิการโดย พิพัฒน์ กระแจะจันทร์*, 279-295. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559.
- เดชาวัต เนตยกุล, และ กนกพร นุ่มทอง. “การดัดแปลงตัวละครชู้สีไท่เฮากับมุมมองประวัติศาสตร์: นวนิยาย และละครโทรทัศน์ “ซังฉยงจือหมา.” *วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์* 45, ฉ. 1 (มกราคม-มิถุนายน 2566): 36-60.
- ทวิรัฐ สองเมือง. “ชู้สีไท่เฮา: พลังผู้หญิงในราชสำนักจีน.” ใน *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริง และภาพแทน, บรรณาธิการโดย พิพัฒน์ กระแจะจันทร์*, 260-278. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559.
- ภัทรรัตน์ พันธุ์ประสิทธิ์. “ผู้หญิงในมิติประวัติศาสตร์เพศภาวะ.” ใน *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริง และภาพแทน, บรรณาธิการโดย พิพัฒน์ กระแจะจันทร์*, 296-312. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559.
- ศิงษ์ หนูเทพย์. *การศึกษาเปรียบเทียบพระราชประวัติและบทบาทของสมเด็จพระจักรพรรดินีแคเธอรีน มหาราชินีแห่งรัสเซีย และพระเจ้าเฟรเดอริคมหาราชแห่งปรัสเซียในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ทรง ภูมิธรรม*. ม.ป.ท.: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- ศิริวรรณ วรชัยยุทธ. “แม่ และ เมีย” บทบาทของผู้หญิงในสังคมจีน.” ใน *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริง และภาพแทน, บรรณาธิการโดย พิพัฒน์ กระแจะจันทร์*, 249-259. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2555.
- Bailey, Cathryn. “Embracing the Icon: The Feminist Potential of the Trans Bodhisattva, Kuan Yin.” *Hypatia* 24, no. 3 (2009): 178-196. <http://www.jstor.org/stable/20618170>.
- Beauvoir, Simone de. *The Second Sex*. Translated by H. M. Parshley. New York: Vintage, 1974. Quoted in Judith Butler, “Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory.” *Theatre Journal* 40, no. 4 (1988): 519-531. <https://doi.org/10.2307/3207893>.
- Bigio, Jacquelyn, and Rachel Vogelstein. “The Case for Women’s Participation in Security.” In *How Women’s Participation in Conflict Prevention and Resolution Advances U.S. Interests*, 3-16. New York: Council on Foreign Relations, 2016. <http://www.jstor.org/stable/resrep05783.5>.
- Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990. Quoted in Dennis Schep, “The Limits of Performativity: A Critique of Hegemony in Gender Theory.” *Hypatia* 27, no. 4 (2012): 864-880. <http://www.jstor.org/stable/23352299>.

- Butler, Judith. "Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory." *Theatre Journal* 40, no. 4 (1988): 519-531. <https://doi.org/10.2307/3207893>.
- Carl, Katharine. *The Empress Dowager, Tze Hsi, of China*. 1903. Oil on canvas with camphor wood frame. National Museum of Asian Art Collection, Smithsonian Institution, Washington, D.C. Accession no. S2011.16.1-2a-ap. https://www.si.edu/object/empress-dowager-tze-hsi-china:fsg_S2011.16.1-2a-ap.
- Carl, Katharine A. *With the Empress Dowager of China*. New York: The Century Co., 1905. Quoted in David Hogge, "The Empress Dowager and the Camera: Photographing Cixi, 1903-1904." MIT Visualizing Cultures. 2011. https://visualizingcultures.mit.edu/empress_dowager/cx_essay01.html.
- Chang, Jung. *Empress Dowager Cixi: The Concubine Who Launched Modern China*. London: Vintage Books, 2014.
- Chou, Fang-mei. "The Pen is Mightier Than the Sword: H.W.G. Hayter's Life and Political Cartoons in the Shanghai International Settlement." *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch* 59 (2019): 148-174. <https://www.jstor.org/stable/26937833>.
- Chung, Sue Fawn. "The Much Maligned Empress Dowager: A Revisionist Study of the Empress Dowager Tz'u-Hsi (1835-1908)." *Modern Asian Studies* 13, no. 2 (1979): 177-196. <https://www.jstor.org/stable/312122>.
- Conger, Sarah Pike. *Letters from China*. London: Hodder & Stoughton, 1909. Quoted in Jung Chang, *Empress Dowager Cixi: The Concubine Who Launched Modern China*. London: Vintage Books, 2014.
- Conger, Sarah Pike. *Letters from China*. London: Hodder & Stoughton, 1909. Quoted in Marina Warner, *The Dragon Empress: Life and Times of Tz'u-hsi 1835-1908, Empress Dowager of China*. London: Cardinal, 1974.
- Der Ling, Princess. *Two Years in the Forbidden City*. New York: Moffat, Yard and Company, 1911.
- Ebrey, Patricia Buckley. *The Cambridge Illustrated History of China*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Enloe, Cynthia. *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. Berkeley: University of California Press, 2000.
- Fang, Shiou-yun. "Images, Ideas and Reality: Empress Dowager Cixi's Self-Image and Western Understandings of Cixi." PhD diss., Department of History of Art, University of Glasgow, 2006.

- Foot, Rosemary. "Review of Where Are the Women? The Gender Dimension in the Study of International Relations." *Diplomatic History* 14, no. 4 (1990): 615-622. <http://www.jstor.org/stable/24912069>.
- Gao, Xiongya. "Women Existing for Men: Confucianism and Social Injustice against Women in China." *Race, Gender & Class* 10, no. 3 (2003): 114-125. <http://www.jstor.org/stable/41675091>.
- Hayter, H.W.G. "Her Imperial Majesty T'si Hsi, Dowager Empress of China." *The Rattle* (November, 1900). Quoted in Chou Fang-mei, "The Pen is Mightier Than the Sword: H.W.G. Hayter's Life and Political Cartoons in the Shanghai International Settlement." *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch* 59 (2019): 148-174. <https://www.jstor.org/stable/26937833>.
- Hinsch, Bret. *Women in Imperial China*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2016.
- Hogge, David. "The Empress Dowager and the Camera: Photographing Cixi, 1903-1904." MIT Visualizing Cultures. 2011. https://visualizingcultures.mit.edu/empress_dowager/cx_essay01.html.
- Huang, Yingying. "Expo Fantasies: Time, Space, and the Transnational Vision in Three Late Qing Texts." *Modern Chinese Literature and Culture* 30, no. 2 (2018): 173-215. <https://www.jstor.org/stable/26895751>.
- Johnston, Reginald F. *Twilight in the Forbidden City*. Hong Kong: Oxford University Press, 1989.
- Klingenberg, Mitchell G. *Americans and the Dragon: Lessons in Coalition Warfighting from the Boxer Uprising*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2023. <http://www.jstor.org/stable/resrep53247>.
- Knüsel, Ariane. "Facing the Dragon: Teaching the Boxer Uprising Through Cartoons." *The History Teacher* 50 (2017): 201-226. <http://www.jstor.org/stable/44504479>.
- Lai, David. "U.S.-China Power Transition: From Potential to Reality." In *The United States and China in Power Transition*, 29-74. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, US Army War College, 2011. <http://www.jstor.org/stable/resrep12113.8>.
- Li, Yuhang. "Painting Empress Dowager Cixi as Guanyin for Missionaries' Eyes." *Orientations* 49, no. 6 (2018): 50-61.
- MacDonald, Ethel. "My Visits to the Dowager-Empress of China." *Empire Review* 1, no. 3 (April, 1901): 247-255. Quoted in Jung Chang, *Empress Dowager Cixi: The Concubine Who Launched Modern China*. London: Vintage Books, 2014.

- Martin, W.A.P. *A Cycle of Cathay*. Edinburgh and London: Oliphant Anderson and Ferrier, 1896.
Quoted in Jung Chang, *Empress Dowager Cixi: The Concubine Who Launched Modern China*. London: Vintage Books, 2014.
- Millard, Thomas F. "Foreword." In *Two Years in the Forbidden City*, by Princess Der Ling, vii-viii.
New York: Moffat, Yard and Company, 1911.
- Peng, Ying-chen. "Lingering between Tradition and Innovation: Photographic Portraits of Empress Dowager Cixi." *Ars Orientalis* 43 (2013): 157-174. <http://www.jstor.org/stable/43490316>.
- Perdue, Peter C., and Ellen Sebring. "The Boxer Uprising – I: The Gathering Storm in North China (1860-1900)." MIT Visualizing Cultures. 2016. https://visualizingcultures.mit.edu/boxer_uprising/bx_essay01.html.
- Perdue, Peter C., and Ellen Sebring. "The Boxer Uprising – II: War and Aftermath (1900-1901)." MIT Visualizing Cultures. 2017. https://visualizingcultures.mit.edu/boxer_uprising_02/bx2_essay01.html.
- Rawski, Evelyn S. "Imperial Women." In *The Last Emperors: A Social History of Qing Imperial Institutions*, 127-159. California: University of California Press, 1998.
- Rhoads, Edward J. M. "Conclusion." In *Manchus and Han: Ethnic Relations and Political Power in Late Qing and Early Republican China, 1861-1928*, 285-296. Seattle: University of Washington Press, 2000. <https://www.jstor.org/stable/j.ctvtbzm6b.11>.
- Roberts, Claire. "The Empress Dowager's Birthday: The Photographs of Cixi's Long Life Without End." *Ars Orientalis* 43 (2013): 176-195. <http://www.jstor.org/stable/43490317>.
- Sangren, P. Steven. "Female Gender in Chinese Religious Symbols: Kuan Yin, Ma Tsu, and the 'Eternal Mother'." *Signs* 9, no. 1 (1983): 4-25. <http://www.jstor.org/stable/3173660>.
- Sjoberg, Laura. "Seeing Sex, Gender, and Sexuality in International Security." *International Journal* 70, no. 3 (2015): 434-453. <http://www.jstor.org/stable/24709442>.
- Smith, Arthur H. *Chinese Characteristics*. 13th ed. New York: Fleming H. Revell Company, 1894.
- Teng, Jinhua Emma. "The Construction of the 'Traditional Chinese Woman' in the Western Academy: A Critical Review." *Signs* 22, no. 1 (1996): 115-151. <http://www.jstor.org/stable/3175043>.
- Warner, Marina. *The Dragon Empress: Life and Times of Tz'u-hsi 1835-1908, Empress Dowager of China*. London: Cardinal, 1974.
- Wang, Daisy Yiyou. "'Empresses of China's Forbidden City': New Perspectives on Qing Imperial Women." *Orientations* 49, no. 6 (2018): 38-49.

Xunling. *The Empress Dowager Cixi with Foreign Envoys' Wives in Leshoutang, Summer Palace, Beijing*. ca. 1903-1905. Glass plate negative. National Museum of Asian Art Archives, Smithsonian Institution, Washington, D.C. Item no. FSA A.13 SC-GR-249.

<https://www.si.edu/object/archives/components/sova-fsa-a-13-ref7>.

Xunling. *The Empress Dowager Cixi in the Guise of Avalokitesvara*. 1903. Glass plate negative. National Museum of Asian Art Archives, Smithsonian Institution, Washington D.C. Item no. FSA A.13 SC-GR-246. <https://www.si.edu/object/archives/components/sova-fsa-a-13-ref4>.

Xunling. *The Empress Dowager Cixi*. 1903. Gelatin silver print. National Museum of Asian Art Archives, Smithsonian Institution, Washington, D.C. Item no. FSA A2009.02 04.

<https://www.si.edu/object/archives/components/sova-fsa-a2009-02-ref1>.

大风号. “清代名画赏析:《春闺倦读图》中的清代才女形象.” 鳳凰網. 2024 年 3 月 25 日.

<https://guoxue.ifeng.com/c/8YEkdWzRSXh>.

澎湃新闻. “作为观音的慈禧: 从宫廷到公众的慈禧像.” 鳳凰網. 2024 年 10 月 24 日.

https://h5.ifeng.com/c/vivoArticle/v002mfFmdV1t5TBbSied3dtZFFqrWXo8WtDEcjVlgySR3Ws__?isNews=1&showComments=0.